

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tadeja Gotar

Primerjava učinkov krize na socialno izključenost mladih ter
starejših v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tadeja Gotar

Mentorica: izr. prof. dr. Maša Filipovič Hrast

Primerjava učinkov krize na socialno izključenost mladih ter
starejših v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

Zahvala

Za vso pomoč in nasvete pri pisanju diplomskega dela se zahvaljujem mentorici izr. prof. dr. Maši Filipovič Hrast. Posebna zahvala za vso podporo in motivacijo pri študiju gre tudi moji družini, saj mi vedno stoji ob strani.

Primerjava učinkov krize na socialno izključenost mladih ter starejših v Sloveniji

Socialna izključenost je kompleksen koncept, ki ga lahko uporabimo pri opazovanju ranljivosti različnih socialnih skupin iz različnih družbenih sfer. Ker se v Sloveniji soočamo z demografskim staranjem, v ospredje prihajajo odnosi med različnimi generacijami. V delu skušam predstaviti kakšen učinek je imel nastop globalne gospodarske krize med leti 2007 in 2014 na dve ranljivi starostni skupini v Sloveniji, tj. mlade med 15 in 29 let ter starejše med 55 in 64 let. Različne vidike socialne izključenosti opazujem skozi celotno obdobje trajanja krize. Pri tem uporabim indikatorje stopnje tveganja revščine, dohodka iz zaposlitve, stopnje anketne in registrirane brezposelnosti, stopnje delovne aktivnosti, delež fleksibilnih zaposlitev, stopnje hude stanovanjske prikrašnanosti in samo-ocenjenim zdravjem. V rezultatih dela ugotavljam, da je imela kriza velik vpliv na posamezna področja socialne izključenosti za obe starostni skupini. Spremembe v položaju posameznih starostnih skupin v času krize so še posebej vidne pri skupini mladih, ki se na področju zaposlitve, stanovanja in dohodka nahajajo v slabšem položaju.

Ključne besede: socialna izključenost, globalna kriza, demografske spremembe.

Comparison of the effects the global crisis had on social exclusion of young adults and older people in Slovenia

Social exclusion is a complex concept that can be used to observe the vulnerability of different social groups of people from various social spheres. As Slovenia is facing demographic aging, the relationship between different generations is coming to the fore. The aim of the thesis is to present the impact of the global economic crisis between 2007 and 2014 on two vulnerable groups in Slovenia – young adults aged between 15 in 29 and older people aged between 55 and 64. Different aspects of social exclusion are observed throughout the whole duration of the crisis. I used the indicators such as at the risk of poverty rate, the income from employment, the survey-based and registered employment figures, the employment rate, the rate of people working in flexible forms of employment, the rate of housing deprivation and self-evaluated health. The results of the research show that the crisis had a profound impact on individual areas of social exclusion for both age groups. The effects of the global crisis are particularly visible regarding young adults, aged between 15 and 29, as they are at a disadvantage in terms of employment, housing and income.

Keywords: Social exclusion, global crisis, demographic changes.

KAZALO

1	UVOD	7
2	METODOLOŠKI OKVIR	9
2.1	Raziskovalna vprašanja in cilji diplomske naloge	9
2.2	Metode in tehnike	9
3	SOCIALNA IZKLJUČENOST	10
3.1	Oprelitev ter področja socialne izključenosti	10
3.2	Brezposelnost in ostali indikatorji socialne izključenosti	12
3.3	Ranljive skupine	14
3.4	Medgeneracijski konflikt	16
4	GLOBALNA GOSPODARSKA KRIZA	20
4.1	Oris	20
4.2	Učinki krize na različnih področjih v Sloveniji	21
4.3	Vloga države blaginje	24
4.4	Kriza države blaginje	27
5	SOCIALNA IZKLJUČENOST MLADIH IN STARIH MED LETOMA 2007 IN 2015	30
5.1	Demografski podatki	31
5.2	Stopnja tveganja revščine	32
5.3	Stopnja delovne aktivnosti ter brezposelnosti	34
5.4	Zaposlitve za skrajšan in določen čas	38
5.5	Dohodek iz zaposlitve	40
5.6	Stanovanje	41
5.7	Zdravje	42
6	SKLEP	45
7	LITERATURA	49

KAZALO GRAFOV

Graf 5.1: Gibanje deležev mladih med 15 in 29 let ter starejših med 55 in 64 let v razmerju do celotne populacije med 2007 in 2014	31
Graf 5.2: Stopnja tveganja revščine mlajših in starejših v Sloveniji.....	32
Graf 5.3: Stopnja delovne aktivnosti mlajših in starejših v Sloveniji med 2007 in 2014	35
Graf 5.4: Stopnja registrirane brezposelnosti mlajših in starejših v Sloveniji	36
Graf 5.5: Stopnja brezposelnosti mlajših med 15 in 24 let ter starejših med 55 in 64 let v Sloveniji	37
Graf 5.6: Delež fleksibilnih oblik zaposlitev med mlajšimi in starejšimi v Sloveniji	38
Graf 5.7: Povprečna letna plača v evrih za mlajše in starejše v Sloveniji.....	40
Graf 5.8: Samo-ocenjeno zdravje mlajših in starejših v Sloveniji	42

1 UVOD

Staranje prebivalstva je neizogibno dejstvo, s katerim se soočamo v sodobnih družbah. V preteklosti je imela družina izrazito nalogo ekonomske oskrbe. Predstavljala je sredstvo preživetja in proizvodno nalogo. Otroci so bili pomemben del delovne sile, predvsem na podeželju za obdelovanje zemlje. Preteklost je družinam narekovala potrebo po več otrocih, ki bodo s svojimi ekonomskimi aktivnostmi skrbeli za ostarela starša, dandanes ni več tako, saj je področje družine in dela ločeno (Moore 1997). Soočamo se z upadom rodnosti, kar je v določeni meri odvisno tudi od razvoja kapitalizma in z njim povezanega trga storitev, dobrin in ne nazadnje, tudi delovnih mest. Z množičnim vstopom žensk na trg dela so se razmerja med spoloma spremenila, ženske so začele usklajevati več vlog hkrati. Vlogo gospodinje in matere je tako dopolnila tudi želja po razvoju kariere, ki od posameznika terja čas in trud.

Velik tehnološki in gospodarski razvoj je vplival na daljšanje življenjske dobe ljudi, s tem jim omogočil priložnost za dolgo in aktivno preživeto starost. Posledice tovrstnega razvoja so na mnogih področjih vidne že sedaj, čez nekaj časa bodo še bolj v ospredju. Med njimi se nahajajo predvsem področja zaposlovanja, upokojevanja, socialnih transferjev in medgeneracijske solidarnosti.

Ravno demografske spremembe in potreba po iskanju novih rešitev me je spodbudila, da v svojem diplomskem delu raziščem področje socialne izključenosti za starostne skupine oseb, ki so na trgu dela najbolj ranljive. Staranje prebivalstva na eni strani in fleksibilni trg na drugi strani, ki ga pestijo še finančne krize, namreč ustvarjata nove težave, ki vključujejo iskanje novih zaposlitev, slabšanje delovnih pogojev, manjšanje števila razpoložljivih delovnih mest itd. Ker je zaposlitev zelo pomembno področje posameznikovega življenja, se lahko stres, ki nastane na delovnem mestu, izrazi tudi na posameznikovem zdravstvenem stanju. Najpogostejše stresne okoliščine, s katerimi se soočamo v vsakdanjem življenju, nastanejo ravno na področju zaposlitve in medosebnih odnosov. Delovno mesto nam omogoča socialno varnost, pa tudi varno stanovanje oziroma zavetje. Če je slednje ogroženo, je ogrožena tudi naša samozavest in občutek samospoštovanja (Jerman 2005).

V diplomskem delu me bo zanimalo, kakšen učinek je imela pretekla gospodarska kriza na socialno izključenost oseb, starih med 15 in 29 let ter 55 in 64 let. Seveda je slednja imela

učinek na celotno prebivalstvo Slovenije, vseeno sta bili izbrani starostni skupini v literaturi omenjeni kot najbolj ranljivi.

Diplomsko delo je sestavljeno iz treh ključnih poglavij, ki obravnavajo socialno izključenost, orišejo gospodarsko krizo in dogajanje med leti 2007 in 2014. Kljub temu da je kriza končana, so njeni učinki še vedno vidni – ravno zato je potreba po longitudinalnem opazovanju še toliko večja. Začela bom z opredelitvijo raziskovalnih vprašanj in ciljev diplomskega dela in nadaljevala z razlago uporabljenih metod in tehnik. Teoretsko poglavje dela bom začela z opredelitvijo socialne izključenosti, njenih področij in indikatorjev, s pomočjo katerih je slednjo mogoče izmeriti. Preverila bom, kdo so še posebej ranljive skupine prebivalstva in se posvetila izbranim starostnim skupinam ter temu, katero skupino je kriza bolj prizadela. Nadalje se bom ustavila pri obravnavi medgeneracijske solidarnosti. Zanima me namreč, ali je v Sloveniji nastanek medgeneracijskega konflikta mogoč, predvsem zaradi neenakomerne porazdelitve bremena krize.

Seveda o učinkih krize ne moremo govoriti, ne da bi poznali okoliščine in ozadje, v katerem je nastala. Tako me bodo zanimali učinki, ki jih je imela kriza na posamezna področja in kakšne ekonomske in socialne spremembe je povzročila. Ustavila se bom pri ukrepih, ki jih je slovenska vlada sprejela za blaženje njenih učinkov na področju socialne politike, v okviru sistema blaginje.

Po teoretskem raziskovanju bom predstavila izbrane statistične podatke, ki jih je mogoče najti v različnih podatkovnih bazah, kot je npr. Eurostat. Z njimi bom skušala orisati situacijo, ki je med leti 2007 in 2014 prevladovala v Sloveniji. Ker je socialna izključenost večdimenzionalni pojav, ki ga ni mogoče opazovati le na enem področju, bom pri svojem raziskovanju uporabila več različnih indikatorjev socialne izključenosti. Delo bo tako temeljilo na izbranih indikatorjih, in sicer na stopnji tveganja revščine, stopnji delovne aktivnosti in stopnji brezposelnosti. Zanimalo me bo tudi, kolikšen delež oseb iz posameznih starostnih skupin je bilo vključenih v fleksibilne oblike zaposlitve. Slednje so se z nastopom kriznega obdobja močno razširile. Opazovala bom plačne razlike, stanovanjske pogoje in indikator samo-ocenjenega zdravja. Menim, da bom z izbranimi indikatorji socialne izključenosti lahko odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja o učinkih, ki jih je imela kriza na socialno izključenost mladih in starejših. Tako bom lahko opazovala gibanje podatkov za posamezne starostne skupine, podatke pa primerjala med seboj.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Raziskovalna vprašanja in cilji diplomske naloge

V diplomskem delu se bom osredotočila na naslednja raziskovalna vprašanja.

Kakšne so posledice krize na socialno izključenost mladih, starih med 15 in 29 let? Kakšne so posledice krize na socialno izključenost starejših, starih med 55 in 64 let? Na katerih področjih je mogoče opaziti največje podobnosti oziroma razlike med izbranimi skupinama?

Poleg osrednjega cilja, ki ga želim doseči s primerjavo učinkov krize na socialno izključenost mladih in starejših, se bom ustavila tudi pri vprašanju medgeneracijskega konflikta. Zanima lo me bo, kakšno vlogo na tem mestu igra državna blaginja.

Obravnavana tematika sicer ni nova, vendar je aktualna – spodbuja iskanje novih odgovorov in rešitev obstoječih problemov ter spodbuja nadaljnje raziskovanje. Z njo želim opredeliti družbene trende, ki izhajajo iz nastale krize in prikazati potencialni družbeni razkol med generacijama, s tem pa tudi možnost nastanka medgeneracijskega konflikta.

2.2 Metode in tehnike

Raziskovanje bo obsegalo analizo primarnih in sekundarnih virov podatkov ter raziskav. V empiričnem delu si bom pomagala z dostopnimi bazami statističnih podatkov. Opazovala bom dogajanje med letoma 2007 in 2015.

Kot osnovo za raziskovanje bom uporabila podatkovno bazo Eurostat (2017) – predvsem podatke, ki se nahajajo v sklopu kazalnikov »Quality of life«. Pomagala si bom tudi s statističnimi podatki Organizacije za evropsko sodelovanje ter razvoj OECD (2017).

3 SOCIALNA IZKLJUČENOST

3.1 Opredelitev ter področja socialne izključenosti

Socialna izključenost je širok in razvejan koncept, ki se osredotoča na preučevanje ranljivosti ter izključevanja različnih posameznikov ter skupin iz družbe oziroma družbenih sfer. Kljub temu da je koncept socialne izključenosti zelo širok, uporablja se v različnih socialnih, kulturnih in političnih kontekstih, omogoča odlično opazovanje izključenosti na različnih področjih družbenega življenja hkrati, brez da bi določena področja vrednotil kot bolj pomembna (Filipovič Hrast 2011, 62–63).

Socialna izključenost kot pojem se je prvič pojavila v Franciji v 70. letih. V politiki in medijih so s tem pojmom sprva označevali posameznike in skupine, ki so predstavljali socialni problem, vendar hkrati niso bili vključeni v sisteme socialnih zavarovanj (Silver 1994). Hilary Silver (1994, 60–61) je na podlagi analize obstoječe literature prepoznala tri velike paradigme socialne izključenosti – paradigmo solidarnosti, specializacije in monopola. Prva izvira iz Francije, izključenost v tem primeru predstavlja razpad socialne vezi med individualnim in družbenim, tj. med pomembnimi vezmi, ki posameznika vežejo na družbo. Paradigma specializacije izvira s področja Amerike, v tem primeru izključenost odraža diskriminacijo in ločitev družbenih sfer. Tretja paradigma se je porodila v severno-evropskih državah, izključevanje vidi kot posledico nastanka družbenih monopolov, ki ustvarjajo neenakost in izključenost.

S konceptom socialne izključenosti opisujemo stanja izolacije, segregacije, deprivacije (tako ekonomske kot socialne) in marginalizacije. Za boljše razumevanje pomena socialne izključenosti si lahko pomagamo s konceptom družbenega vključevanja, inkluzije ali integracije, saj so procesi izključevanja z njim močno povezani. Ohranjanje kontinuitete in družbenega sveta, kot ga poznamo danes, je namreč mogoče le z natančnim uravnavanjem procesov socialnega vključevanja in izključevanja. Procesu izključevanja bi brez procesov vključevanja vodili v nedvomen propad obstoječih socialnih struktur (Madanipour in drugi 1998).

Kot že rečeno, različna pojmovanja socialne izključenosti izhajajo iz različnih teoretičnih perspektiv, ideologij in političnih diskurzov. Koncept socialne izključenosti je med prvimi obravnaval angleški sociolog Townsend (1979), saj je v definicijo revščine poleg finančnih

sredstev vključil tudi ostale nefinančne vire, ki jih človek potrebuje za življenje. Koncept revščine je še danes močno povezan s konceptom socialne izključenosti. S slednjim je močno povezan tudi koncept kakovosti življenja. Z njim si lahko pomagamo pri definiranju posameznih področij socialne izključenosti (Filipovič Hrast 2011).

Čeprav se ob preučevanju socialne izključenosti pogosto osredotočamo prav na revščino, ekonomski vidik predstavlja le eno izmed dimenzij socialne izključenosti. Madanipour (1998) se osredotoča predvsem na načine, na katere so nekateri ljudje izključeni iz participacije pri sprejemanju odločitev glede na prostor, v katerem živijo. Zanima ga, kako se izključenost izraža v urbanem okolju in poudarja pomen prostorske komponente socialne izključenosti.

Od 1990 pa do danes se je koncept socialne izključenosti močno preoblikoval in razširil. Preučevanje koncepta socialne izključenosti je postalo dinamično, saj vključuje procese (in ne zgolj končnega stanja), ki se lahko čez čas spreminjajo. Od opazovanja posameznikovih resursov se je premaknil k opazovanju resursov na lokalni in državni ravni, saj deprivacija ni pogojena le s pomanjkanjem individualnih sredstev, temveč tudi s pomanjkanjem ostalih sredstev, ne le denarnih (npr. stanovanjska problematika). V ospredje je stopil odnosni fokus, ki upošteva človeško povezovanje, interaktivnost in sodelovanje. Ne nazadnje ne gre pozabiti, da je potrebno pri primerjavi različnih družbenih skupin upoštevati relativnost, ki je posledica časovne in prostorske umestitve (Room 1999, 167).

Tako v osnovi razlikujemo med tremi dimenzijami socialne izključenosti:

- ekonomsko diskriminacijo oziroma izključenostjo, ki posamezniku onemogoča dostop do zaposlitve in s tem finančnih sredstev, potrebnih za preživetje,
- politično izključenostjo, ki posameznikom ali skupinam onemogoča soodločanje pri političnih vprašanjih z zanikanjem pravice do glasovanja ali politične reprezentacije,
- kulturno izključenostjo, skozi katero so marginalizirani posamezniki odtujeni od rabe lastnih simbolov, pomenov, ritualov in diskurzov, ki so lastni njihovi kulturi (Room 1993).

O socialni izključenosti je možno govoriti šele, kadar so skupine ali posamezniki prikrajšani na vsaj dveh dimenzijah oziroma področjih hkrati, za daljše obdobje, njihova možnost dostopa do osrednjih institucij v družbi pa je omejena ali celo preprečena (Room 1993).

Na podlagi Eurostatovih podatkov se med področji, na katerih opazujemo socialno izključenost v Evropski uniji, nahajajo:

- dohodek, ki ga je mogoče opazovati skozi stopnjo tveganja revščine,
- materialna prikrajšanost, ki jo je mogoče opazovati skozi zmanjšano možnost nakupa različnih dobrin,
- možnost dostopa do finančnih in socialnih storitev,
- brezposelnost,
- stanovanjska problematika, ki jo lahko opazujemo preko stroškov, prenaseljenosti itd.,
- izobraževanje in izobraževalni sistem,
- zdravje in dostop do zdravstvenih storitev,
- medosebni odnosi (Filipovič Hrast 2011, 63–64).

Dandanes se ne-monetarni indikatorji opazovanja revščine in socialne izključenosti uporabljajo na ravni Evropske unije. Na različne načine jih uporabljajo različne evropske države, s ciljem raziskovanja, kaj pomeni biti reven v širšem pomenu besede. Opazovanje dohodka ima namreč številne omejitve pri dejanskem določanju revnih. Indikatorji materialne deprivacije danes tako dopolnjujejo monetarne. Uporabljajo se za ugotavljanje številnih aspektov pomanjkanja, kot so vsakdanje potrebščine, stanovanje, trajne potrebščine, tudi lokalno omrežje in soseska (Nolan in Whelan 2010, 27–30).

3.2 Brezposelnost in ostali indikatorji socialne izključenosti

Kljub temu da ima socialna izključenost več dimenzij, so se poskusi merjenja le-te pogosto najbolj osredotočali na merjenje revščine. Najstarejša, hkrati tudi najbolj razširjena oblika merjenja revščine je merjenje deprivacije dohodka. Koncept osnovnih potreb v merjenju revščine stopi še korak dlje. Revščina je v tem primeru definirana kot odsotnost ali pomanjkanje virov, predvsem materialnih, ki jih človek potrebuje za zadovoljitev osnovnih potreb za preživetje. Townsend (1979) je bil prvi, ki se pri preučevanju revščine ni osredotočil izključno na dohodek. Namesto tega je razvil idejo o relativni deprivaciji. Po njegovem mnenju imajo revni premalo sredstev za prehranjevanje, sodelovanje in vključevanje v aktivnosti in življenje na način, ki je v določeni družbi široko sprejet in razširjen (Scutella in drugi 2009, 5–7).

Merjenje socialne izključenosti je nedvomno zelo pomembno, saj lahko le na ta način določamo njen obseg, opazujemo spremembe skozi čas in prostor ter ocenimo vpliv ukrepov, ki so bili

sprejeti za promocijo in pospeševanje socialnega vključevanja. Merjenje je ključno tako na nacionalni kot globalni ravni, saj je le tako mogoče oceniti sedanje stanje in izmeriti napredek, ki ga posamezne države dosegajo v zmanjševanju revščine ter socialne izključenosti (Atkinson in Marlier 2010, 3). Zaradi večdimenzionalne narave socialne izključenosti je v njeno merjenje, poleg ekonomskih sredstev in zaposlenosti, potrebno vključiti tudi zdravstvo, izobraževanje, dostopnost do javnih storitev in ustanov, stanovanja, civilne pravice, varnost in pravičnosti, mobilnost, socialno in politično participacijo, medosebne odnose in področji kulture in prostega časa (Atkinson in Marlier 2010, 45).

Indikatorji ali kazalci socialne izključenosti torej pokrivajo več sfer posameznikovega življenja. S pomočjo tovrstnih indikatorjev ugotavljamo, kakšno je pomanjkanje v posameznih sferah, katere družbene skupine so izključenosti še posebej izpostavljene in kakšna je kumulacija oziroma nabiranje več različnih izključenosti med posamezniki in skupinami (Trbanc 1996). Med indikatorje socialne izključenosti štejemo:

- stanovanje; neustreznost stanovanjskega statusa in zelo nizek stanovanjski standard,
- pomembne storitve in ustanove v soseski; onemogočen ali oviran dostop do pomembnih storitev in ustanov (zdravstvene ustanove, izobraževalne ustanove itd.) v okolju, kjer posameznik živi,
- izobraževanje: pomanjkanje izobrazbe, funkcionalna nepismenost,
- potrošnja; finančna deprivacija, nezmožnost nakupa potrebnih virov,
- zaposlitev; brezposelnost, slabi delovni pogoji, prenizka plača za preživetje,
- odnosna izolacija; odsotnost komunikacije, podpore, pomoči in osebnih stikov nasploh (Trbanc 1996 in Filipovič Hrast 2011).

V delu se bom osredotočila na izbrane indikatorje socialne izključenosti, ki omogočajo opazovanje mlajših in starejših starostnih skupin, ki so že oziroma še vedno vključene na trg dela. Ker me zanimajo učinki ekonomske krize na različna področja socialne izključenosti mlajših (16-29) in starejših (55-64), se bom posvetila stanovanjski problematiki, delovni aktivnosti oziroma brezposelnosti in zdravju posameznikov. Področje izobraževanja bom izpustila, saj je razlika med generacijama precejšnja. Izpustila bom tudi področje odnosne izolacije, saj je slednja pomembnejša pri preučevanju socialne izključenosti najstarejših.

Opazovala bom naslednje indikatorje:

- stopnja tveganja revščine,

- stopnja delovne aktivnosti,
- stopnja brezposelnosti,
- delež fleksibilnih oblik zaposlitev,
- povprečne letne plače in povprečna urna postavka,
- stopnja hude stanovanjske prikrajšanosti,
- samo-ocenjeno zdravje.

3.3 Ranljive skupine

Ranljive skupine so tiste, katerih člani si težko privoščijo oziroma si ne morejo privoščiti udobnega življenja, zaradi njihovega slabega položaja, jim primanjkuje tudi razvojnih možnosti, s katerimi bi lahko svoje življenje izboljšali. Neugodne socialno ekonomske in kulturne prakse v njihovi družbi jim onemogočajo, da bi v polnosti uresničili vse pravice, ki jim pripadajo. V jeziku človeških pravic bi marginalizirane skupine lahko opisali kot skupine populacije, ki se pogosto soočajo z diskriminatorno obravnavo in potrebujejo dodatno pozornost in zaščito s strani države (Sastry 2012, 11–12).

Običajno gre za skupine, katerih lastnosti, fizične ali psihične, oviranost, način življenja in okoliščine, v katerih živijo, včasih tudi stigme, ki se jim pripisujejo, privedejo do manjše fleksibilnosti oziroma prilagodljivosti na nenehno spreminjajoče se okoliščine v moderni družbi. Zato so manj kompetentne na trgu dela in hkrati tudi na drugih področjih vsakdanjega življenja, ki so v svoji naravi tekmovalni (Trbanc 2003).

K ranljivim skupinam na trgu dela v Sloveniji Zakon o urejanju trga dela (2010), v skladu z Uredbo komisije (ES) št. 800/2008 z dne 6. avgusta 2008, šteje vse prikrajšane, resno prikrajšane in invalide. Uredba med prikrajšane prišteva tiste, ki v zadnji polovici leta niso imeli plačane redne zaposlitve in so bili prijavljeni vsaj v eni izmed evidenc Zavoda za zaposlovanje v Republiki Sloveniji. Med prikrajšane se štejejo tudi posamezniki, ki nimajo opravljene ga srednjega poklicnega, tehniškega ali splošnega šolanja (višje srednje stopnje izobrazbe), starejše od 50 let, osebe, ki bivajo same ali imajo enega ali več vzdrževanih članov, člane etničnih manjšin, ki v državi članici želijo razvijati svoje možnosti dostopa do redne zaposlitve in osebe, ki v državi članici opravljajo poklic oziroma delo v sektorju, kjer je neravnovesje reprezentacije spolov za 25 % višje od povprečnega neravnovesja ostalih sektorjev v isti državi, ter spadajo v skupino, ki je zastopana v manjšem številu. K resno prikrajšanim delavcem se

štejejo tisti, ki so brezposelni že zadnjih 24 ali več mesecev. Invalidi so posamezniki z invalidnostjo, priznано s strani državne zakonodaje ali omejitvijo, ki je posledica telesne, psihične ali duševne okvare.

Seveda trg dela ni edino področje, na katerem je mogoče opazovati ranljivost posameznih skupin. Raziskava o zdravstveno marginaliziranih skupinah v Sloveniji je pokazala, da se med najbolj ranljivimi skupinami na področju zdravstva nahajajo brezposelni, tudi prekarni delavci. Dejstvo, da brezposelnost močno vpliva na poslabšanje zdravja potrjujejo tudi izsledki raziskave Dejavniki tveganja za nenalezljive bolezni pri odraslih prebivalcih Slovenije iz let 2008 in 2012. Tako brezposelni kot prekarni delavci navajajo različne ovire v dostopu do zdravstva in trga delovne sile, opozarjajo na negotovost razmer na nepremičninskih trgih zaradi visokih stroškov najema in nakupa, pomanjkanja ugodnih stanovanj, oteženega dostopa do kreditov zaradi nezaposlenosti ter višanje cen nujnih življenjskih potrebščin (Lipovec Čebren in drugi 2015, 29–32).

S problemi v dostopu do zdravstvenih storitev se po podatkih dotične raziskave soočajo tudi migranti, brezdomni, odvisniki od drog, osebe s posebnimi potrebami in težavami v duševnem razvoju ter Romi. Avtorice povzemajo, da se na področju zdravstva za posameznike iz ranljivih skupin pojavljajo predvsem ovire v dostopu do zdravstvenih ustanov, ovire znotraj njih in oteženost dostopa do preventivnih programov (Lipovec Čebren in drugi 2015, 52–57).

Ne nazadnje ne gre pozabiti na osebe, ogrožene zaradi svoje starosti. Na tem mestu izstopata skupini mladih in starejših. Mladi so tako kot ostale starostne skupine, pogosto podvrženi različnim socialnim in ekonomskim oviram, zdravstvenim in učnim težavam ter geografskim omejitvam. Še posebej ranljivo skupino mladih sestavljajo tisti, ki se iz različnih razlogov ne izobražujejo, hkrati niso zaposleni in niso v usposabljanju in mladi, ki so zaposleni, vendar je njihov zaslužek zelo nizek in so zato izpostavljeni revščini (Mesojedec in drugi 2014, 7–8). Družbeno skupino mladih, ki so na meji med popolno odraslostjo in mladostjo Uletova (2008, 212–241) imenuje »mladi odrasli«. Tovrstnih posameznikov ne moremo več uvrščati med mlade, vendar na drugi strani še vedno niso pridobili popolnega statusa odraslih, saj so na neki način še vedno odvisni od staršev, običajno v ekonomskem ali stanovanjskem smislu. Sposobnost mladih za ustvarjanje samostojnega in neodvisnega življenja se je zelo zmanjšala, s tem pa tudi možnost za ustvarjanje lastne družine.

Dolgotrajna brezposelnost v veliki meri, poleg mladih na prehodu iz izobraževanja v zaposlitev, tare tudi starejše, ki po izgubi zaposlitve težko najdejo novo. Razloge za to gre iskat v manjši fleksibilnosti in pripravljenosti na nadaljnje izobraževanje (ZRZS 2010). Starejši brezposelni običajno dosegajo nižjo izobrazbeno raven, hkrati se ne počutijo sposobne ali motivirane za nadaljevanje študija. Dandanes delodajalci iščejo predvsem delavce z višjo izobrazbo, zato se možnosti starejših za zaposlitev neprestano manjšajo. Med iskanjem zaposlitve starejši brezposelni izgubljajo motivacijo, željo in upanje. Brezposelnost mnogokrat privede do finančne in psiho-socialne stiske (Svetlik in drugi 2002).

Ne nazadnje ne gre pozabiti še na skupino starostnikov oziroma upokojencev, ki tudi sodijo med ene najbolj ranljivih skupin. Kljub temu da se v diplomskem delu ne bom osredotočila nanje, je potrebno omeniti, da se tudi slednji soočajo z veliko različnimi tveganji. Kvaliteta njihovih življenj je odvisna predvsem od okoliščin, v katerih bivajo in zunanjih dejavnikov, na katere nimajo veliko vpliva. Starejši se soočajo s slabšanjem fizičnega in psihičnega zdravja, slabšanjem finančne situacije zaradi izstopa s trga dela in izgubljanjem stikov s člani omrežij, ki so zanje predstavljali socialno oporo. Tako starostniki izgubljajo avtonomijo, kar ima velik vpliv na kakovost življenja (Kavčič 2011, 161).

3.4 Medgeneracijski konflikt

V svojem delu želim omeniti možnost nastanka medgeneracijskega konflikta med obravnavanima starostnima skupinama v Sloveniji. Zanimalo me bo, ali so potencialne spremembe ravni socialne izključenosti med krizo privedle tudi do morebitnega razvoja medgeneracijskega konflikta.

Da bi razumeli, kaj je medgeneracijski konflikt, je najprej potrebno razumeti, kaj je medgeneracijska solidarnost. V osnovi medgeneracijska solidarnost pomeni družbeno povezanost med več generacijami, vendar se nam pri tovrstni definiciji lahko porodijo različna nadaljnja vprašanja (Bengtson in Oyama 2007).

Pomen solidarnosti je izrazito pozitiven, saj izraža naklonjenost, željo po pomoči, komuniciranje in interakcijo. Kadar zaslišimo besedo generacija, pomislimo na več stvari – starostne skupine v družbi, ali na odnose med člani družine ali družbe različnih starosti. Tako

lahko različno razumevanje generacij povežemo z več ravnmi opazovanja solidarnosti med generacijami – makro, mezo in mikro (Hlebec in drugi 2012, 2).

Makro nivo se pri opazovanju medgeneracijske solidarnosti, oziroma natančneje, medgeneracijske pogodbe koncentrira na delovanje sistemov blaginje v državi, saj je medgeneracijska solidarnost vanje močno vpeta. Medgeneracijska pogodba je sklenjena na področju pokojninskega sistema, kjer mladi, aktivni na trgu delovne sile, vplačujejo prispevke, iz katerih se financirajo pokojnine, podobno situacijo najdemo tudi v zdravstvenem in izobraževalnem sistemu (Hlebec in drugi 2012, 2-3). Na tem mestu je potrebno omeniti, da je medgeneracijska pogodba eden izmed zelo problematičnih delov modernih sistemov blaginje, saj temeljijo na prerazporejanju finančnih transferjev med različnimi generacijami. Razmerja med slednjimi se namreč spreminjajo (staranje prebivalstva, manjša rodnost), zato se lahko pojavijo težave pri pravični delitvi virov in splošni vzdržnosti uveljavljenih finančnih sistemov (Mandič v Hlebec in drugi 2012, 8).

Mikro nivo raziskovanja se osredotoča na medgeneracijsko solidarnost v družini. Medgeneracijsko solidarnost je potrebno opazovati na obeh nivojih hkrati, saj lahko le tako odgovarjamo na vprašanja, kakšen je odnos države blaginje do družine. Na tem mestu obstajata hipoteza vrivanja in hipoteza izrivanja. Slednja trdi, da se je z vstopom države blaginje na področje družinske pomoči, skozi sistem pokojnine in zdravstva, zmanjšala družinska medgeneracijska solidarnost. Hipoteza vrivanja pravi, da sistemi blaginje in njen vstop na področje družinskih transferjev, odnose med generacijami le okrepijo. Pokojninski sistem v tem primeru starejšim omogoči, da pomagajo mlajšim generacijam v družini, na ta način spodbujajo tudi vzajemno pomoč (Hlebec in drugi 2012, 8-10). Čeprav so mnenja deljena, empirične raziskave bolj podpirajo hipotezo vrivanja. O tem pričajo tudi primerjalne raziskave, saj je v skandinavskih, blaginjsko najbolj razvitih državah medgeneracijska solidarnost pogostejša, a manj intenzivna kot v južnoevropskih državah (Hlebec in drugi 2012, 9).

Nikakor ne smemo pozabiti na skupnostno vlogo pri zagotavljanju medgeneracijske solidarnosti. Tudi v skupnosti se nahajajo različne storitve dolgotrajne oskrbe, izobraževanja itd., ki so namenjene starejšim generacijam. Centri za socialno delo in domovi za ostarele sta primera institucij, v sklopu katerih se razvijajo medgeneracijski odnosi (Hlebec in drugi 2012, 13–14). Do mnogih stikov med različnimi generacijami prihaja tudi na področju medsosedskih

odnosov, ki so pogosto osnovani na medsebojni pomoči in solidarnosti (Hlebec in drugi 2012, 14–15)

V delu me bodo najbolj zanimali medgeneracijski konflikti in nasprotja na makro in mezo nivoju, zato se bom v nadaljevanju osredotočila nanje. Večina držav v Evropski uniji, vključno s Slovenijo, se sooča s staranjem populacije in nižanjem rodnosti. Tovrstnim demografskim spremembam morajo slediti tudi druge družbene spremembe na področju stanovanj, zaposlitve in socialne zaščite. Proces demografskih in ostalih družbenih sprememb hkrati spreminja tudi konvencionalna razmerja med generacijami (Evropska komisija 2009b). Bengtson in Oyama (2007) menita, da je k spremembi v medgeneracijski pogodbi najbolj prispevalo podaljšanje življenjske dobe, spremembe v starostni zgradbi narodov, spremembe v družinskih strukturah in odgovornostih vlad (Hlebec in drugi 2012, 24).

Situacija na trgu delovne sile bi na nastanek oziroma razvoj medgeneracijskega konflikta lahko vplivala, saj se slednja za mlade in starejše precej razlikuje. Brezposelnost mladih kot že omenjeno, narašča, tekmovanje za službe pa se zaostreje. Zaščito starejših zaposlenih lahko opazujemo z dveh strani – kot priložnost za starejše in kot oviro za mlade pri vstopu v zaposlitev (Votinius in Rönnmar 2017, 140–141).

Evropska komisija (2009a, 4–7) je na temo medgeneracijske solidarnosti opravila raziskavo, v kateri so jih zanimala mnenja prebivalcev EU o odnosih med starejšimi in mlajšimi ter vplivu, ki ga ima starajoča se populacija na družbeno delovanje. Ugotovitve kažejo, da prebivalci EU menijo, da se starejši in mlajši ne strinjajo glede tega, kaj je v danem trenutku najboljše za celotno družbo. Še posebej izstopa skupina mlajših od 25 let, saj jih več kot 75 % meni, da se s starejšimi ne morejo uskladiti glede aspiracij za prihodnost. S trditvijo, da so starejši ljudje breme za družbo, se 85 % anketiranih ne strinja. Zanimiva je ugotovitev, da se starejši od 64 let v 25 % strinjajo z omenjeno trditvijo.

Polovica anketiranih meni, da bodo politiki zaradi večjega števila starejših glasovalcev manj pozornosti posvetili potrebam in željam mladih. Večina (56 %) anketiranih se strinja, da bo zaradi starajoče se populacije in daljših delovnih let, na voljo manj služb za mlade. Na zadnji dve vprašanji so pritrdilno odgovarjali predvsem prebivalci Grčije in Cipra, najredkeje so pritrdilno odgovorili prebivalci Danske in Velike Britanije (Evropska komisija 2009a, 4).

Prebivalci EU se med seboj strinjajo, da morajo njihove nacionalne vlade več denarja nameniti pokojninam in oskrbi starejših. Anketirani so izrazili mnenje, da bo v prihajajočih desetletjih denarja za pokojnine in skrb za ostarele zmanjkalo. O dostopnosti pokojnin še posebej skrbijo anketirani, stari od 25 do 54 let. Prebivalci so se v večini strinjali tudi s trditvijo, da bodo zaposleni čedalje manj pripravljeni plačevati prispevke, ki podpirajo starejše (Evropska komisija 2009a, 5).

Načini, na katere starejši prispevajo k družbi, so po podatkih raziskave mnogi. Več kot 8 od 10 anketiranih je izrazilo mnenje, da je finančna pomoč, ki jo mlajši med osamosvajanjem prejmejo od staršev in starih staršev, zelo pomembna. Večina anketiranih je mnenja, da je pomoč, ki jo starejši prispevajo pri skrbi za sorodnike in člane družine, premalo cenjena. Večina meni, da starejši k družbi močno prispevajo tudi skozi prostovoljno delo in dobrodelnostne organizacije. Večina anketiranih iz vseh držav potrjuje, da je v posameznih državah premalo priložnosti za sodelovanje in delo med generacijami (Evropska komisija 2009a, 6).

4 GLOBALNA GOSPODARSKA KRIZA

4.1 Oris

Klasična definicija gospodarske krize, ki je prisotna že stoletja, pravi, da njen vzrok najpogosteje tiči v presežkih (običajno monetarnih presežkih), ki vodijo najprej v razcvet, nato pa v neizogiben padec ali bankrot. V pretekli krizi smo imeli priložnost opazovati razcvet in propad ameriškega stanovanjskega trga (Taylor 2009, 1–2).

Začetki pretekle gospodarske krize segajo v avgust 2007, v svoji polni moči so se izrazili v letu 2008. Do začetka 2009 sta se finančni sistem in globalna ekonomija že ujela v zanko. Vzroke za finančno krizo je mogoče iskati že v desetletjih pred njenim pričetkom (Jickling 2009).

Kaj se je torej zgodilo? Zaradi azijske finančne krize v letih 1997-98 so se na računih azijske ekonomije generirali visoki presežki, ki jih je bilo potrebno investirati drugam, da so nominalni menjalni tečajji ostali nizki. Tako se je kapital stekal v tako imenovane »dotcom« delnice v ZDA. Tovrstne transakcije so višale cene lastniških vrednostnih papirjev. Zlom oziroma pok »dotcom« mehurčka v letu 2001 je v Ameriški centralni banki vzbudil strah pred možno deflacijo, zaradi česar so močno omilili pravila denarne politike (McKibbin in Stoeckel 2009). ZDA je v tistem času pestila tudi teroristična kriza, zato so iz gospodarskih razlogov hkrati močno znižali referenčne obrestne mere. Spremenjena merila za pridobivanje kreditov so prebivalstvu omogočila, da se močno in na ugoden način zadolži (Allen in Carletti 2009). Nepremišljena hipotekarna posojila so mnogim omogočila nakup nepremičnin, ki si jih realno niso zmogli privoščiti. Ameriška centralna banka je s svojimi enostavnimi denarnimi politikami na ta način dopustila, da cene stanovanj zaradi visokega povpraševanja narastejo na vrtoglavo visok nivo (Jickling 2009).

Kot že rečeno, so na razvoj krize močno vplivala mednarodna neravnovesja, saj so nekatere države (Kitajska, Japonska in Nemčija) vsako leto beležile visoke presežke, medtem ko sta bili ZDA in Velika Britanija vedno znova v primanjkljaju (Jickling 2009, 2). Prekomerno listinjenje (angl. securitization) je krizo še spodbudilo, saj je tovrsten proces veliko finančnih institucij uporabljalo za porazdelitev tveganja med ostale finančne institucije, kot so banke in zavarovalnice, s tem pa so višala lastne dobičke (Jobst 2008).

Preostali razlogi, ki so k razvoju globalne krize le še pripomogli, so pomanjkanje transparentnosti in odgovornosti v hipotekarnem financiranju, neuspeh bonitetnih agencij (predvsem zaradi konfliktnih interesov, pomanjkanja učinkovitih predpisov), deregulativna zakonodaja (ki je finančnim institucijam dovoljevala, da v širokem obsegu opravljajo zelo tvegane posle), odpoved sistemov za obvladovanje tveganja in inoviranje v finančnem sektorju (tržna infrastruktura in sistemi na nove instrumente na to niso bili pripravljene) (Jickling 2009, 2–8).

Kaj kmalu po začetku je ekonomska kriza dosegla tudi Evropsko unijo. Njene ekonomske posledice velikih razsežnosti med drugim tako obsegajo vpliv na dejansko in potencialno rast. Evropska komisija (2009b, 24–34) je ugotovila, da se je ekonomska kriza do EU prenesla skozi tri glavne kanale: preko povezav v finančnem sistemu, skozi učinke, ki jih je imelo zmanjševanje bogastva in zaupanja na strani povpraševanja, ter skozi globalno trgovanje. Kriza je imela na različne države članice različne učinke – nekatere so utrpele višjo škodo kot druge.

Kriza je močno vplivala tudi na trg delovne sile in zaposlovanje. V drugi polovici leta 2009 smo v EU lahko opazili očitno slabljenje trga dela tudi proračunskega položaja držav članic. (Evropska komisija 2009b, 35–41).

4.2 Učinki krize na različnih področjih v Sloveniji

a) Ekonomske spremembe

Po razpadu Jugoslavije v letu 1991 je Slovenija doživela močno gospodarsko rast, njeni prihodki so kaj kmalu dohiteli povprečje EU. Pomembne strukturne reforme, kot sta trgovinska reforma in finančna liberalizacija, so Sloveniji omogočile vstop v Evropsko unijo v letu 2004 in prevzem denarne valute evra v letu 2007. Kljub odlični ekonomski učinkovitosti je kriza v letu 2008 izpostavila pomembne pomanjkljivosti in neravnovesja (OECD 2015a).

Slovenijo je kriza močno prizadela. Krog vzponov in padcev, zaostren z reformami, ki v času krize niso prinašali zelenih učinkov in dolžniška kriza evroobmočja so predstavljale bistveno težavo. Stremljenje k nižanju zadolženosti javnega in zasebnega sektorja je nižala gospodarsko rast skozi tesne finančne pogoje, rastočo nezaposlenost in upočasnjeno izvozno dejavnost. Med globalno recesijo smo doživeli veliko bančno krizo, predvsem zaradi pogostega sklepanja

tveganih odločitev in slabega upravljanja državnih bank in neučinkovitih nadzornih praks. V času krize je poslabšanje doživel tudi slovenski podjetniški sektor, predvsem zaradi močne zadolženosti. Premnoga podjetja so v času krize postala insolventna oziroma plačilno nesposobna (OECD 2013, 8). Slovenski BDP je v letu 2009 padel za skoraj 8 %, kar je predstavljalo enega izmed najglobljih padcev v skupnosti OECD. Poleg podjetij so tudi gospodinjstva doživela velik finančni padeč, predvsem zaradi nižanja prihodkov, vrednosti premoženja in zmanjšanja možnosti dostopa do kreditov (OECD 2015a). V obdobju pred krizo je bila slovenska gospodarska rast podkrepjena z dostopnostjo finančnih virov. Žal so se slednji vse preveč usmerjali v namene, ki niso ključno prispevali k povečevanju konkurenčnosti v mednarodnem okolju in preoblikovanju gospodarstva. Spremembe, ki bi pospešile razvoj slovenskega gospodarstva, so omejevale tudi slabosti na institucionalni ravni. Kriza je tako poslabšala stanje javnih financ in finančnega sektorja, s tem pa izpostavila strukturne slabosti, ki so nadalje vplivale na poslabšano dožemanje Slovenije na internacionalnih trgih (UMAR 2013b, 9).

Na tem mestu je potrebno omeniti, da je slovenski bančni sistem od prevzema evra dalje temeljil na tujih finančnih virih. Razmere so se med krizo zaostrole, banke niso več zmogle refinancirati dolgov iz preteklosti. Odlašanje konsolidacije in neuspeli poskusi dokapitalizacije bank in nekaterih podjetij so doprinesli k močnemu poslabšanju razmer v Sloveniji. Konkurenčnost gospodarstva se je v Sloveniji med krizo zmanjšala, saj je na mednarodnem trgu dobrin in storitev težko konkurirati – proizvajamo namreč manj zahtevne produkte, gledano s tehnološkega stališča. Dodatna omejitev, s katero se soočamo, je tudi počasna rast izvozne dejavnosti, saj države EU in bivše Jugoslavije, v katere največ izvažamo, po krizi okrevajo počasi (UMAR 2013b, 9–11).

Okrevanje po krizi je bilo počasno, saj se vlada na krizo ni odzvala dovolj hitro in učinkovito. V zadnjih letih so bile sprejete pomembne reforme, med drugim pokojninska reforma in reforma trga dela. Pokojninska reforma je določila minimalno starost ob upokojitvi, hkrati pa zvišala spodbude za opravljanje dela starejših. Reforma trga dela je zvišala fleksibilnost zaposlitve in študentsko delo vključila v sistem plačevanja pokojninskih in zdravstvenih zavarovanj (OECD 2015a, 16–17). Brezposelnost je med krizo doživela vrhunec v letu 2013, saj je dosegla 11 %, vendar še vedno ostaja visoka. Brezposelnost mladih je v letu 2014 dosegla 20 %. Ekonomska rast se je po svojem padcu ponovno pričela dvigovati konec leta 2014 (OECD 2015a, 19–20).

b) Brezposelnost in socialne spremembe

Po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje je bilo januarja 2008 brezposelnih 69.238 ljudi oziroma 3,4 %. Od tega jih je bilo 10. 672 starih od 25-29 let, 21.312 (med 50-59 let). V deležih to pomeni, da je bilo od tega brezposelnih 15,4 % mlajših in 30 % starejših. V januarju leta 2014 je število brezposelnih oseb znašalo 129.843 (6,2 %), od tega 21.201 (16,3 %) starih med 25 in 29 let ter 16.802 (12,9 %) starih med 50 in 59 let (ZRSZ). Posledice krize na število brezposelnih v Sloveniji so torej očitne. Stopnja anketne brezposelnosti je v 2008 znašala 5,1 %. Vztrajno se je višala vse do 2013, ko je dosegla 11,1 %. V 2014 je znašala 10,8 % (SURS 2017).

Položaj mladih se je pred krizo izboljševal. Ker so mladi predstavljali bolj izobraženo in tudi fleksibilno delovno silo, so jih delodajalci zaposlovali na večino novih delovnih mest. Vendar skupina mladih ni enotna, saj je sestavljena iz posameznikov z različnimi ravni izobrazbe. Tisti z večjo izobrazbo imajo boljše zaposlitvene možnosti, vseeno je takšnih posameznikov vedno več, kar pomeni večjo konkurenco znotraj skupine. Omeniti je potrebno tudi študentsko delo, ki na neki način predstavlja nelojalno konkurenco diplomantom, ki so iz procesa šolanja ravno izstopili. Razmere za mlade so na trgu dela nedvomno težke, saj se njihove zaposlitvene možnosti manjšajo, s tem so prisiljeni sprejemati bolj tvegane odločitve. Tako se pogosto odločajo za manj plačane službe, ki jim onemogočajo, da bi postali ekonomsko neodvisni. Tako mladi čedalje dlje ostajajo pri starših, so manj politično aktivni in manj pripravljeni na skupno ukrepanje. Tovrstna individualizacija in slabši socialni staž posameznikov se pozna tudi pri oblikovanju osebnosti in identitete (Ignjatovič 2006, 66–69).

Položaj mladih na trgu dela se je, kot je razvidno iz navedenih podatkov, dodatno poslabšal med krizo. Med mladimi so prevladovale začasne zaposlitve. Delodajalci posameznikom pred iztekom pogodbe zaradi zmanjševanja števila zaposlenih slednje niso več podaljšali. Razlog za slabšanje položaja mladih na trgu dela je tudi manjše povpraševanje po delovnih mestih, kjer imajo mladi pogosto zelo nizke možnosti za zaposlitev, predvsem zaradi pomanjkanja delovnih izkušenj. Ne nazadnje je na poslabšanje situacije mladih vplivalo tudi neravnovesje v sestavi diplomantov glede na področja izobraževanja s potrebami na trgu dela in hkratnim višanjem števila diplomantov (UMAR 2013a).

Ker so delodajalci v kriznem obdobju iskali večjo fleksibilnost, se je v obdobju od leta 2009 do leta 2012 povečal delež zaposlitev za določen čas, tudi delež samozaposlenih. Naraščanje deleža slednjih je posledica povečanja povpraševanja delodajalcev po sklepanju pogodb s samozaposlenimi, in ne le posledica povečanja podjetniških interesov posameznikov (UMAR 2013b).

c) Ukrepi vlade za izhod iz krize

Oglejmo si še reforme, ki jih je vlada v preteklih letih uvedla, da bi ponovno pospešila gospodarsko rast. V obdobju med leti 2008 in 2013 so bile sprejete različne reforme na trgu proizvodov in storitev. Slednje so zmanjšale vključenost vlade v mrežne dejavnosti, vplivale so tudi na zmanjšanje administrativnih obveznosti za nova podjetja. Skrajšale so čas, ki ga posameznik potrebuje, da odpre podjetje. Do leta 2015 se je pričela odvijati privatizacija 15 podjetij, odobrenih s strani vlade. Aprila 2013 je bilo sprejetih nekaj ukrepov za povečanje fleksibilnosti na trgu dela. Odpovedni roki so se skrajšali, odpravnine za zaposlene s pogodbo za nedoločen čas so se znižale. Hkrati so se uvedle odpravnine za tiste s pogodbo za določen čas, nasploh so se ponovno zmanjšale administrativne obveznosti, ki omogočajo hitrejše odpuščanje in zaposlovanje delavcev. Pokojninske reforme obsegajo izenačitev upokojitvene dobe med moškimi in ženskami, do leta 2020 se predvideva nadaljnji postopen dvig na 65 let. Z 48 na 50 let se je dvignila obvezna starost delavcev, ki so dopolnili 40 let delovne dobe in želijo uveljaviti pravico do polne pokojnine. Pokojninska reforma je nadalje povečala bonuse, ki jih posameznik pridobi, če se odloči za odloženo upokožitev, znižala pa maluse za zgodnjo upokožitev (OECD 2015b).

4.3 Vloga države blaginje

Splošna definicija blaginje pravi, da je slednja rezultat oziroma posledica usklajenega delovanja ključnih akterjev, kot so država blaginje, trg dela in storitev ter družine. Nadaljnje razlage blaginje se delijo na dve smeri proučevanja. Prva proučuje blaginjo ljudi, ki naj bi predstavljala rezultat delovanja socialne politike in socialnih programov ter ukrepov. Druga smer se bolj osredotoča na sistem blaginje kot pluralni sistem, sestavljen iz več akterjev blaginje. Poudarja njihovo medsebojno odvisno delovanje (Mandič in Filipovič Hrast 2011, 7–13).

Kazepov (2008) je na podlagi Esping-Andersenove tipologije različne režime blaginje razporedil oziroma klasificiral na podlagi dejstva, da je za vsako posamezno državo značilno določeno ravnovesje med vlogami trga, družine in nje same. To ravnovesje vpliva na način, na katerega se v tej državi razdeljujejo dobrine, slednje pa oblikujejo priložnosti in vire, s katerimi imajo opravka akterji. Na tem mestu ima država najpomembnejšo vlogo pri zagotavljanju blaginje, saj je odgovorna za porazdelitev mnogih dobrin in vzpostavljanje družbenega reda, s pomočjo zakonov sooblikuje tudi vlogo trga in družine in tako regulira razmerje med sferami (Mandič in Filipovič Hrast 2011, 13). Obravnava tipov sistemov blaginje med različnimi avtorji sicer ni enotna. Pri empiričnem raziskovanju se uporablja več različic tipologije režimov, ki se ločijo glede na število tipov blaginje in na skupine držav (Mandič in Filipovič Hrast 2011, 15).

V liberalnem sistemu blaginje ima trg osrednjo vlogo pri zagotavljanju blaginje. Država ima stransko oziroma rezidualno vlogo, saj posreduje le v primeru, ko trg in družina nista sposobna zagotoviti blaginje članov družbe. Primer tovrstnega režima je Velika Britanija (Mandič in Filipovič Hrast 2011, 14). Liberalni sistem blaginje predpostavlja, da so si vsi posamezniki sposobni zagotoviti sredstva za preživetje na trgu, s pomočjo zasebnih profitnih organizacij. Tisti, ki na trgu dela ne sodelujejo, si pomoč iščejo skozi neformalne mreže poznanstev in družine, predvsem skozi organizirane neprofitne zasebne organizacije (Kolarič in drugi 2002).

Socialno-demokratski režim blaginje vlogo države, v nasprotju z liberalnim režimom, postavlja na prvo mesto. Ta model temelji na načelu univerzalizma, zato vsi sprejeti ukrepi veljajo za vse prebivalstvo, glede na potrebe. Država na ta način nase prevzame odgovornost, ki je v drugih sistemih blaginje položena na ramena družine ali trga. Javni sektor ima veliko vlogo pri upravljanju sistema, saj vključuje participativne sheme vodenja. Stopnje revščine in neenakosti so v tovrstnih režimih najnižje v Evropi. Socialno-demokratski sistem najdemo v nordijskih državah (Mandič in Filipovič Hrast 2011, 14).

V korporativističnem režimu blaginje prevladujočo vlogo za zagotovitev blaginje igra družina oziroma natančneje, položaj, ki ga družina ali njen hranilec dosega na trgu. Za korporativistični model blaginje so značilne meritokratske socialne politike. Vlogo družine sicer podpirajo tudi različni ukrepi politike, v oblikah različnih denarnih ali drugačnih podpor. Akterji so od trga bolj odvisni kot v socialno-demokratskem modelu, vendar manj kot v liberalnem modelu. V tem primeru imajo vmesne, pogosto neprofitne, predstavniške institucije veliko vlogo pri upravljanju sistema in pogajanju z oblastjo. Ta sistem najdemo predvsem v

celinskih evropskih državah, kot so Nemčija, Avstrija in Francija (Mandič in Filipovič Hrast 2011, 14–15).

Tudi za familialistični režim blaginje je značilna meritokratska in fragmentarno oblikovana socialna politika, vendar so ukrepi v tem modelu blaginje oblikovani manj uravnoteženo, nasploh je manj radodaren. Zaradi nižjih virov, ki jih ima na voljo družinska politika, je družina močno obremenjena, predvsem za skrb in nego članov. Za institucionalno varstvo je slabše poskrbljeno (Mandič in Filipovič Hrast 2011, 15).

Razvoj slovenske države blaginje, kot jo poznamo danes, sega daleč nazaj, v obdobje razvoja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni (Kolarič 2009). Socialistični blaginjski sistem je bil tedaj osnovan na plačevanju obveznih prispevkov, tako s strani zaposlenih kot s strani podjetij, za primer različnih tveganj, kot so izguba dohodka, izobraževanje, nega otrok in starejših. Sistem so sestavljali javni in neformalni sektor ter sektor sive ekonomije. Razvejano omrežje javnih organizacij je zagotavljalo profesionalne organizirane storitve, vključno z domovi za ostarele. Neformalni sektor je formalnega dopolnjeval s storitvami, ki jih je v javnem sektorju primanjkovalo. Prostovoljne in neplačane storitve neformalnega sektorja, v večini zagotovljene s strani širše družine in skupnosti, države niso motile (Hlebec 2010). Sektor sive ekonomije je obsegal predvsem javne uslužbenke, ki so svoje storitve ponujali »brez računa«, torej na nelegalen način (Kolarič 2009). Del tretjega sektorja je obsegal prostovoljne organizacije, ki so bile financirane s strani države (Hlebec 2010).

Spremembe slovenske države blaginje po osamosvojitvi 1991 so spremljale velike spremembe političnega in gospodarskega sistema, ki so obsegale spremembe v sistemu zaposlovanja, pokojninske politike, družinske politike, zdravstva, izobraževanja in stanovanjske politike (Hlebec 2010).

Sistemi blaginje nekdanjih socialističnih držav se po tranziciji nedvomno spreminjajo. V Sloveniji so se spremembe postopoma uveljavljale v smeri nastajanja dualnega modela z elementi konservativno-korporativističnega in socialno-demokratskega sistema blaginje (Rakar in Črnak Meglič 2010, 7–8).

Pomembno je omeniti, da v Sloveniji med obdobjem tranzicije nismo zašli v tako imenovano blaginjsko vrzel (Kolarič 2009). Blaginjske reforme so tako še vedno vključevale veliko

vključevanja države na področje zagotavljanja različnih storitev prebivalcem. Te storitve so vključevale regulacijo gospodarstva skozi državno lastništvo bank in mnogih podjetij (Filipovič Hrast in Rakar 2015).

4.4 Kriza države blaginje

Evropske države blaginje so se razvile v povojnem obdobju z namenom, da prebivalce zaščitijo pred boleznijo, brezposelnostjo in ostalimi, tako imenovanimi, socialnimi tveganji. Država blaginje je tako namenjena ohranjanju družbene kohezije in zagotavljanju vseh potrebnih socialnih pravic, ki posamezniku omogočajo sodelovanje v družbenem odločanju. Spreminjajoči se socialno ekonomski trendi državo blaginje silijo k prilagajanju (Leoni 2015).

Kriza države blaginje je sestavljena iz kombinacije različnih dejavnikov. Na eni strani se pojavljajo vedno novi državni programi in strategije za reševanje težav, hkrati se pojavljajo vedno nova družbena tveganja, ki izhajajo iz socialno ekonomskih sprememb v sodobnih, post-industrijskih družbah. Politični sistem je tako zelo obremenjen, saj nastajajo nove težave in problemi, ki jih države niso več sposobne reševati tako, kot do sedaj niti v takšnem obsegu (Trbanc 1992, 103). Dandanes je za redistribucijo dobrin in storitev, predvsem socialnih storitev, odgovoren politični sistem. Na tem mestu je nujno omeniti sistem socialne varnosti, saj slednji skuša omiliti negativne učinke delovanja trga dela. Obstoječe razmere na trgu dela namreč slabšajo možnosti finančnega preživetja ali doseganje zastavljenih ciljev (Kopač Mrak 2004).

Koncept države blaginje lahko torej povežemo s konceptom novih družbenih tveganj, predvsem skozi trg delovne sile. Na eni strani se mnogo ljudi sooča s tekmovanjem na trgu delovne sile in brezposelnostjo, po drugi strani pa so nova družbena tveganja povezana s težjim usklajevanjem dela in prostočasnih aktivnosti – še posebej za mlade starše. Kljub temu da so bila tovrstna tveganja prisotna že od začetka, se dandanes izražajo veliko močneje (Leoni 2015).

Kriza države blaginje se pojavlja zaradi množice dejavnikov, ki med seboj vplivajo drug na drugega. Kot smo omenili, je trg delovne sile pomemben dejavnik, okoli katerega se vrta množica procesov. Na eni strani je trg delovne sile za posameznika zelo pomemben, na drugi pa oblikuje nova tveganja, s katerimi so se primorani soočati posamezniki. Slednja rušijo pogoje delovanja sistemov socialnega varstva. Potreba po njegovi fleksibilizaciji in večji

prilagodljivosti vodi k večji potrebi po povezovanju prej neodvisnih sistemov in nacionalnih držav. Tako se otežuje njihov nadzor in zmanjšuje njihovo suverenost. Ne nazadnje kot že omenjeno v prejšnjem poglavju, so dejavniki tveganja za krizo države blaginje, povezani s sodobnimi demografskimi trendi, ki vključujejo nižanje rodnosti, staranje prebivalstva, tudi usklajevanja dela in ostalih področij življenja (kar je še posebej pomembno za ženske) (Kopač Mrak 2004).

Država blaginje predstavlja osrednjo institucijo Evropskih naprednih političnih ekonomij. Kaj pa, ko se različni režimi blaginje znajdejo v krizi? V zgodnjem 21. stoletju je bilo potrebno politike preoblikovati v novo smer in jih preusmeriti v nove principe socialne pravičnosti iz več razlogov. Mednarodno tekmovanje omejuje redistributivno nalogo posamezne države blaginje. Mnogi akademski opazovalci menijo, da je povečanje mednarodnega tekmovanja zmanjšalo možnosti posameznih držav, da bi varovale in skrbele za svoje prebivalce. Staranje prebivalstva in višanje pričakovane življenjske dobe, padajoče število rojstev in spremenjene družinske strukture ogrožajo zastarele delovne procese, ki izhajajo iz industrijske dobe. Tudi padajoče stopnje delovne aktivnosti različnih socialnih skupin ogrožajo socialno kohezijo. Ne nazadnje se politični šoki finančne globalne krize (ki je sicer že končana), nadaljujejo. Današnja ekonomska obnova je preveč krhka, da bi lahko z njeno pomočjo rešili težavo visoke brezposelnosti. Še posebej močno se je na trgu delovne sile poslabšala pozicija mladih. Četrtnina delovno aktivnih mladih je brezposelna, stopnje brezposelnosti mladih v nekaterih državah, kot sta Španija in Grčija, dosegajo tudi 50 % (Hemerijick 2017, 2–4).

Finančna kriza je izpostavila, da država blaginja igra zelo pomembno vlogo pri zagotavljanju socialnega zavarovanja prebivalcev posameznih držav. Izpostavila je pomembnost svobode pri usmerjanju javnih financ. Lahko bi rekli, da konsolidacija v dobrih časih zagotavlja določen prostor za manevriranje v težkih časih. Nekatere evropske države so to zanikale in pristale v težkih situacijah brez alternativ. Finančna kriza sicer ni izpostavila napak modela blaginje kot takšnega, je pa izpostavila napake v soočanju z učinki krize. Stanje politične ekonomije se je med krizo v določenih deželah poslabšalo. Državni voditelji so v teh primerih krizo dolga pripisali k finančni krizi in tako manjši pomen pripisali napačnim političnim odločitvam. To vstopi v ospredje pri reformah, ki vključujejo osrednja blaginjska vprašanja, kot so sistemi pokojnin in upokožitev (Andersen 2012, 206–211).

Med krizo smo v Sloveniji doživeli veliko spremembo socialnih politik. Slovenija je bila od osamosvojitve do leta 2008, ko so se učinki globalne krize pričeli kazati tudi pri nas, ena izmed najuspešnejših post-socialističnih tranzicijskih držav z visoko gospodarsko rastjo in visokim življenjskim standardom. Relativno razviti socialni sistemi so se zaradi ekonomske globalne krize znašli pod velikim pritiskom. Država se je na reševanje krize in strmega povečanja brezposelnosti, odzvala z začasnimi ukrepi, ki vključujejo delno subvencioniranje delavcev, ki so zaposleni za skrajšan delovni čas in institut, ki omogoča podjetjem, da delavca napotijo na začasno čakanje na delo doma. Na začetku se je vlada poslužila bolj strukturnega odziva na krizo, z reformami pokojninskega sistema ter sistema trga dela. Kasneje so bili sprejeti tudi ukrepi, ki se navezujejo na blaginjo in družinsko politiko (Filipovič Hrast in Rakar 2015, 2–8).

Med krizo se je spreminjala tudi družinska politika. Najbolj opazni ukrepi na tem področju vključujejo zmanjšanje števila upravičencev do otroškega dodatka in olajšav, kar se sklada s selektivnostjo, ki predstavlja usmeritev blaginjske politike po krizi v Evropi (Otto in Taylor Gooby 2014).

Reforme na trgu dela so v Sloveniji potekale po principu fleksibilne varnosti in aktivacije. Da bi razrešila dualizacijo trga delovne sile, je vlada v letu 2010 sprejela Zakon o minimalni plači in Zakon o urejanju trga dela, v 2013 pa še Zakon o delovnih razmerjih. Slednji naj bi vplivali na višanje pravic najbolj ranljivih delavcev, hkrati pa nekoliko znižale pravice najbolj zaščitenih delavcev. Višanje minimalne plače in nižanje kriterijev za prejemanje socialnih transferjev sta ukrepa, ki sta še dodatno dvignila pravice najbolj ranljivim na trgu delovne sile (Filipovič Hrast in Rakar 2015, 12).

Demografske spremembe predstavljajo enega najbolj ključnih izzivov slovenske blaginjske politike. V prihodnosti bodo potrebne nove reforme, ki bodo izboljšale finančno situacijo starejših prejemnikov pokojnin, saj je nižanje pokojnin vplivalo na višanje stopnje revščine med starejšimi. Ukinitve državnih pokojnin v letu 2012, je še dodaten znak varčevanja, saj so bile do tedaj univerzalna pravica, ki je služila kot podpora osebam, ki niso izpolnjevale kriterijev za pridobitev pokojnin, ki bi temeljile na vplačevanju prispevkov tekom delovne dobe (Trbanc in drugi 2014).

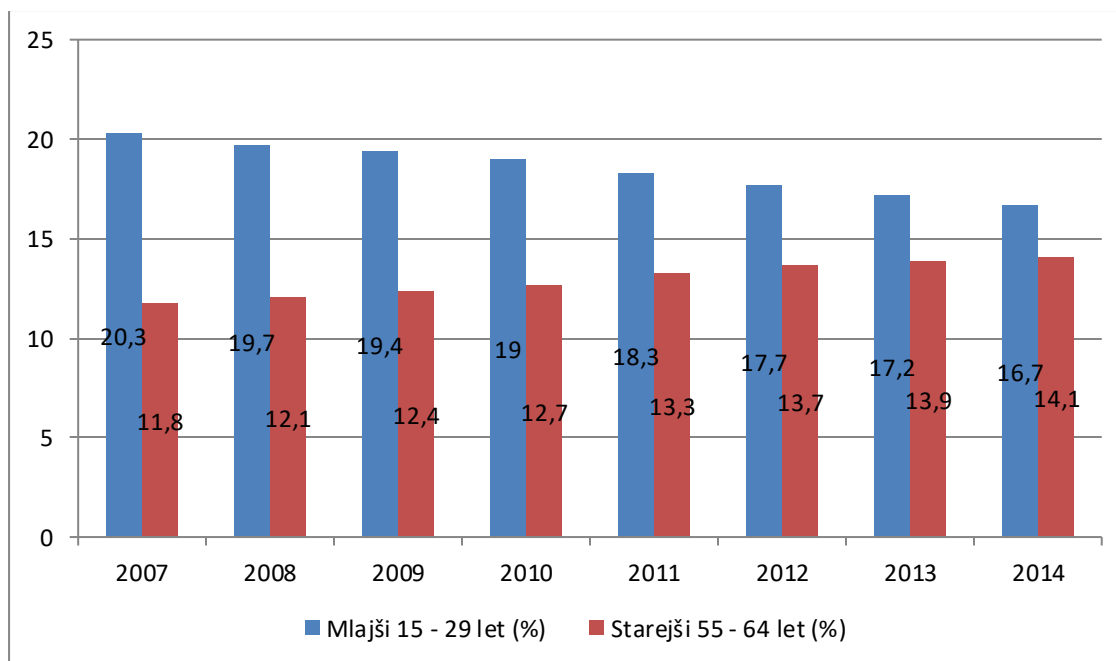
5 SOCIALNA IZKLJUČENOST MLADIH IN STARIH MED LETOMA 2007 IN 2015

Učinek, ki ga je imela kriza na socialno izključenost, bom opazovala na različnih področjih. Na začetku bom predstavila demografske podatke na izbranih področjih za vsako leto posebej. V nadaljevanju se bom posvetila primerjavi stopnje tveganja revščine, stopenj delovne aktivnosti in brezposelnosti, pogostosti zaposlitev za skrajšan in določen delovni čas, tudi v primerjavi višin plače med izbranimi starostnima skupinama. Vključila bom tudi področje stanovanja in zdravja.

Ker se bom pri raziskovanju, če mi bo to dopuščala dostopnost statističnih podatkov, osredotočila na populaciji, stari 15-29 let in 55-65 let. Področju odnosne izolacije pri raziskovanju socialne izključenosti se ne bom posvečala, saj je slednje bolj relevantno pri opazovanju socialne izključenosti starejših upokojenih oziroma starih nad 65 let. Prav tako se bom pri opazovanju sprememb v položaju obravnavanih starostnih skupin v času krize izognila področju izobraževanja. Spremembe v ravni socialne izključenosti med obdobjem krize so bolj opazne na ekonomskem področju vsakdanjega življenja posameznikov in posameznic in ne toliko na področju izobraževanja ter izobraževalnega sistema. Razlika v letih je med generacijama precejšnja, zato tudi s tega vidika ni smiselno vključiti tega področja.

5.1 Demografski podatki

Graf 5.1: Gibanje deležev mladih med 15 in 29 let ter starejših med 55 in 64 let v razmerju do celotne populacije med 2007 in 2014

Vir: Eurostat.

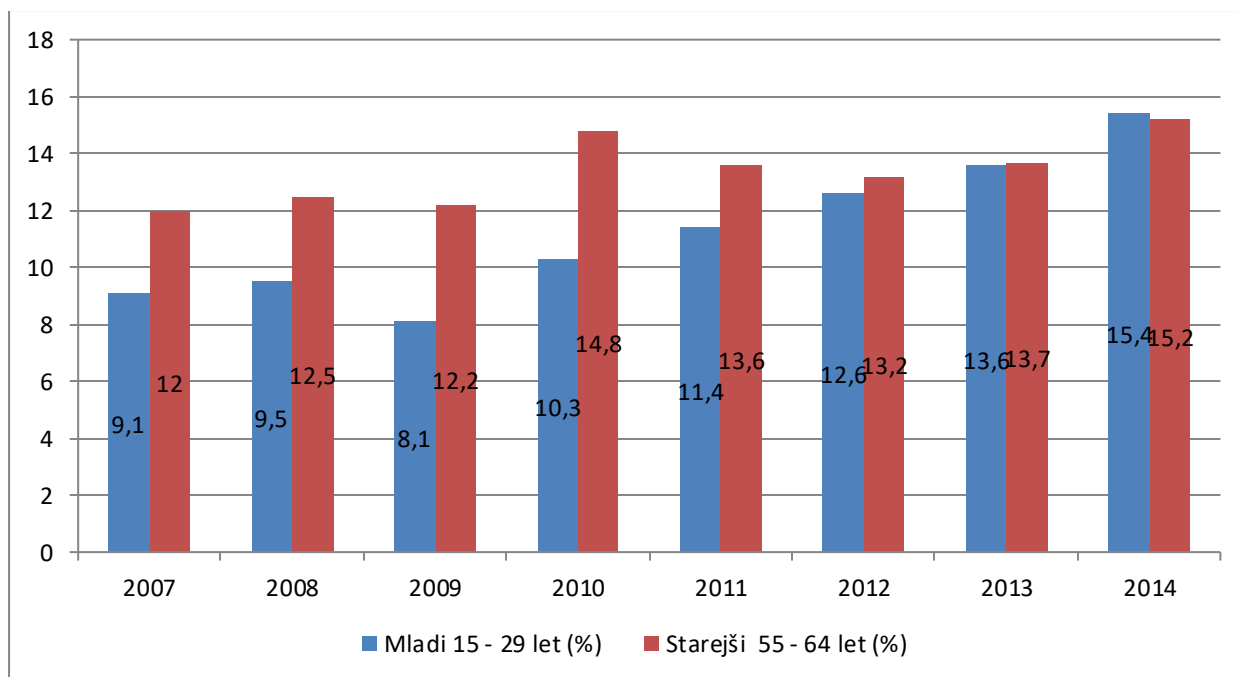
Demografski podatki za Slovenijo med leti 2007 in 2014 prikazujejo, da je mlajših, ki spadajo v starostno skupino med 15 in 29 let številčno več kot starejših, ki spadajo v skupino starih med 55 do 64 let. Tako je v letu 2007 delež mladih v razmerju do celotne populacije v Sloveniji znašal 20,3 %, delež starejših pa 11,8 %. V letu 2014 je delež mlajših znašal 16,7 %, starejših pa 14,1 %.

Iz grafičnega prikaza statističnih podatkov je trend staranja prebivalstva očiten. Vsako leto delež mlajših za nekaj odstotkov pade, delež starejših pa se poveča.

5.2 Stopnja tveganja revščine

Stopnja tveganja revščine predstavlja delež oseb, ki živijo v gospodinjstvu, v katerem se ekvivalentni razpoložljivi dohodek (po opravljenih socialnih transferjih) nahaja pod pragom tveganja revščine. Prag revščine je določen na 60 % nacionalne mediane ekvivalentnega oziroma razpoložljivega dohodka gospodinjstev (Eurostat).

Graf 5.2: Stopnja tveganja revščine mlajših in starejših v Sloveniji

Vir: Eurostat.

Iz zapisa statističnih podatkov za Slovenijo v času ekonomske krize lahko zaznamo, da se je situacija za mlade od 15 do 29 let iz leta v leto spreminjala. V letu 2007 in 2008 je stopnja tveganja revščine za mlade ostala enaka, znašala je okoli 9,5 % celotne populacije oziroma natančneje, 37.000 mladih. Število mladih, ki živijo pod pragom tveganja revščine se je v letu 2009 spustilo na 32.000. Stopnja tveganja revščine za mlade je na tem mestu dosegla 8,1 %. Na tem mestu lahko opazimo, da so se učinki gospodarske krize v tem času pričeli v svoji polni moči izražati tudi pri nas. Vlade vseh evropskih držav, med njimi tudi slovenska, so v tem letu povečale izdatke, namenjene širjenju ukrepov aktivne politike na trgu dela. Sprejeta sta bila dva zakona, katerih namen je bil predvsem ohranjanje delovnih mest in splošne zaposlenosti. Število brezposelnih, ki so se vključili v programe aktivne politike zaposlovanja, se je v letih 2009/10 precej povečalo (Kajzer in drugi 2013).

Število mladih, ki so leta 2010 in 2014 živeli pod pragom tveganja revščine, je med tem časom neprestano rastlo. Svoj vrhunec je doživelo v letu 2014, ko je pod pragom tveganja revščine živelo kar 53.000 mladih. Stopnja tveganja revščine za mlade se je tako povečala na 15,4 %. V letu 2015 se je število ponovno nekoliko spustilo in doseglo 49.000.

Izhodiščno število starejših od 55 do 64 let, ki živijo pod stopnjo tveganja revščine, se je v letu 2007 ustalilo na 27.000. Stopnja tveganja revščine starejših je znašala 12 %. Leta 2008 je število narastlo na 28.000, leta 2009 na 29.000. V letu 2010 je močno poskočilo na 37.000 in doseglo

14,8 %. Med leti 2011/12 je število upadlo le za nekoliko, v letu 2014 pa poskočilo na 42.000. Stopnja tveganja revščine starejših od 55 do 64 let se je torej dvignila na 15,2 %. V letu 2015 je narastla na 15,8 %.

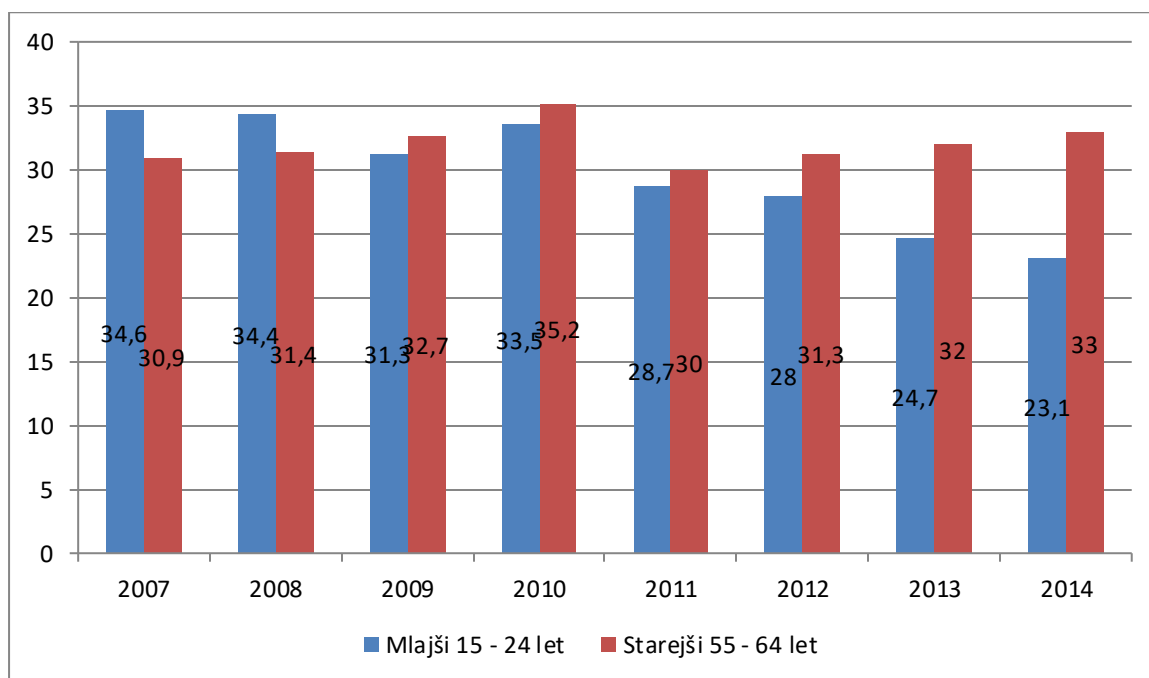
Kriza je na ekonomskem področju pustila kar nekaj sledi. Slednje so prizadele tako mlajše kot starejše, saj je pri obeh skupinah v letih med krizo, stopnja tveganja revščine naraščala. Rezultati kažejo, da je bila med starostno skupino starejših med leti 2007 in 2014 višja stopnja tveganja revščine kot med mladimi. Stopnja tveganja revščine za mlajše se je le v letu 2014 dvignila nad stopnjo tveganja revščine starejših. Od leta 2009 lahko opazamo postopno višanje stopnje tveganja revščine med starejšimi, kar nakazuje, da je nanjo do neke mere vplivala tudi kriza. To je še posebej razvidno iz leta 2009 na 2010, ko je stopnja tveganja revščine za starejše poskočila za več kot dva odstotka.

Stopnja tveganja revščine za mlajše, stare od 15 do 29 let, kaže nekoliko drugačno sliko. Z leta 2008 na 2009 se je stopnja tveganja revščine za mlade nekoliko znižala, nato pa pričela strmo naraščati. V letu 2014 je dosegla kar 15,4 %. V letu 2009 se je ekonomska globalna kriza začela močno izražati tudi v Sloveniji, mladi so na trgu dela potegnili krajši konec, saj je starejše na tem mestu varovalo večje število pogodb za nedoločen čas, tudi boljša zaščita zaradi iz teh pogodb izhajajočih socialnih pravic v primeru izgube zaposlitve.

5.3 Stopnja delovne aktivnosti ter brezposelnosti

Stopnja delovne aktivnosti predstavlja razmerje med deležem zaposlenega prebivalstva in celotnega prebivalstva (Eurostat). V mojem primeru to pomeni, med deležem delovno aktivnih mlajših in delovno aktivnih starejših v razmerju do celotnih posameznih starostnih skupin.

Graf 5.3: Stopnja delovne aktivnosti mlajših in starejših v Sloveniji med 2007 in 2014

Vir: Eurostat.

Stopnja delovne aktivnosti mladih je od leta 2007 do leta 2014 padala. Leta 2007 je znašala 34,6 %, leta 2014 le še 23,1 %. Pri stopnji zaposlenosti starejših tega trenda ni mogoče opaziti. Leta 2007 je stopnja delovne aktivnosti starejših tako znašala 30,9 %, v letu 2014 33 %. Med leti 2008 in 2013 je nihala, najvišji delež je dosegla v letu 2010, ko je bila stopnja delovne aktivnosti starejših med 55 in 64 let, 35 %.

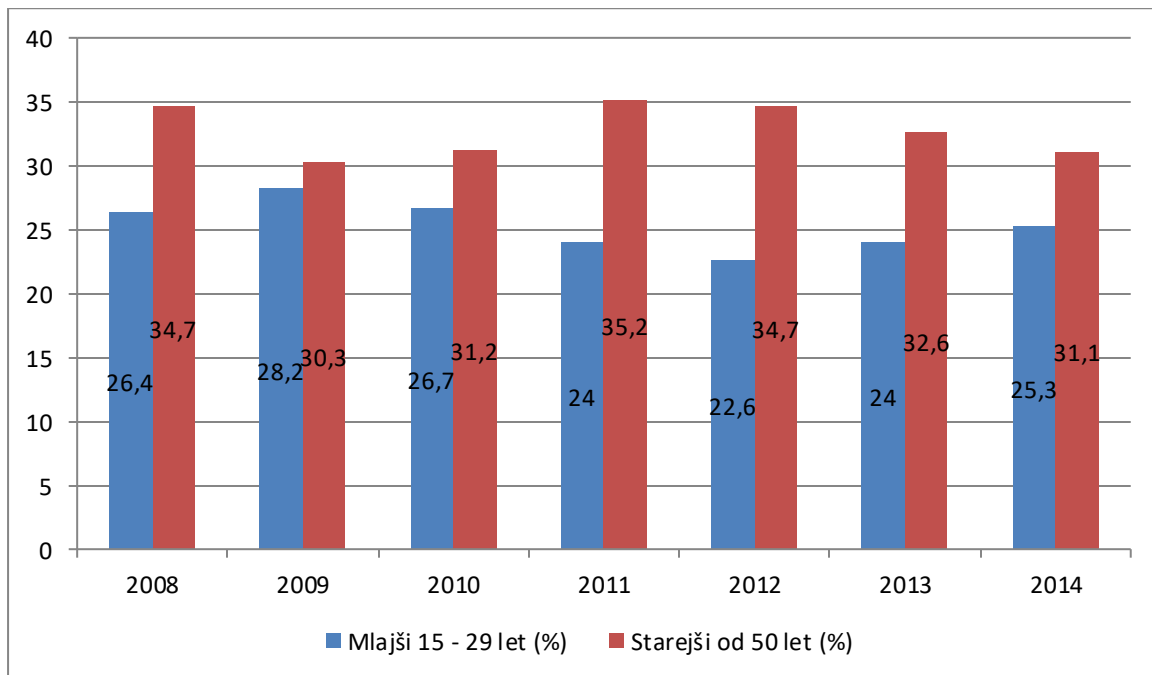
Če primerjamo leti 2007 in 2014, lahko opazimo preobrat. Od večje stopnje delovne aktivnosti mladih, ki presega stopnjo delovne aktivnosti starejših, smo prišli do nižanja stopnje delovne aktivnosti mlajših, ki jo stopnja delovne aktivnosti starejših presega za več kot 10 %. Kriza je s seboj prinesla kar nekaj posledic, ki obsegajo manjšanja števila varnih delovnih mest in fleksibilizacijo celotnega trga dela v Sloveniji. Proces upokojevanja je čedalje bolj zadržan oziroma odmaknjen, spremembe se dogajajo tudi na področju šolanja. Slednje se širi, izobrazbena struktura mladih se spreminja v smeri, ki ne ustreza popolnoma zahtevam na trgu dela (Kramberger 2007, 74).

Stopnjo registrirane brezposelnosti lahko opredelimo kot delež brezposelnih oseb od delovno aktivnega prebivalstva. Na tem mestu velja opozoriti, da se stopnja registrirane brezposelnosti določa na podlagi primerjave oseb, ki so registrirane na enotah Zavoda za zaposlovanje RS s tistimi, ki so evidentirane v registrskih virih (ZRSZ). Pri obravnavi registrirane brezposelnosti

moramo imeti v mislih tudi dejstvo, da določen odstotek, registrirano brezposelnih posameznikov ne ustreza pogojem za anketno brezposelnost, saj so lahko bili aktivni na sivem trgu ali so bili popolnoma neaktivni in niso iskali zaposlitve (Ignjatovič 2002b, 18).

Starostno skupino mladih pri prvem grafu sestavljajo stari od 15 do 29 let, skupino starejših pa starejši od 50 let.

Graf 5.4: Stopnja registrirane brezposelnosti mlajših in starejših v Sloveniji

Vir: ZRSZ (2013, 2015)

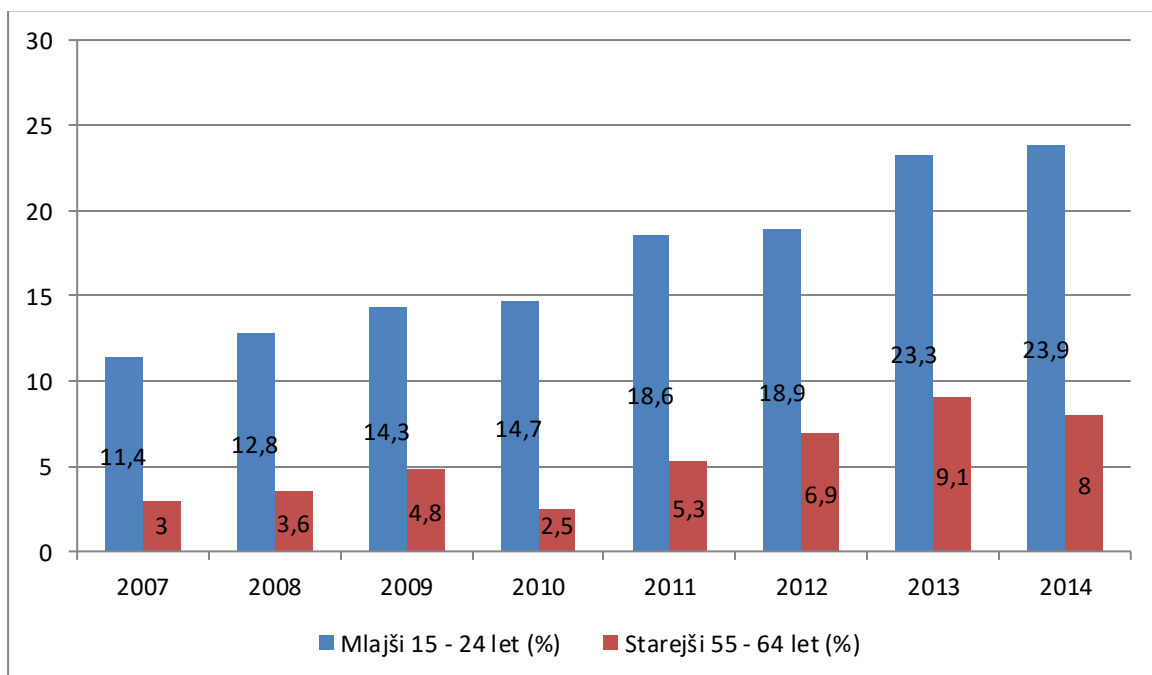
Stopnja registrirane brezposelnosti je za mlade med 15 in 29 letom v letu 2008 znašala 26,4 %. Naslednje leto se je dvignila na 28,2 %, v letu 2011 pa znašala 24 %. Leta 2014 je znašala 25,3 %. Za starostno skupino, ki zaobjema osebe, stare med 50 in 64 let, je stopnja registrirane brezposelnosti v 2007 znašala 34,7 %. V letu 2009 se je slednja pri 30,3 % registrirano brezposelnih starejših, skoraj izenačila s stopnjo brezposelnosti mlajših. V 2011 se je situacija za starejše poslabšala – stopnja registrirane brezposelnosti je tako znašala 35,2 %. V 2014 se je nekoliko spustila, na 31,1 %.

Stopnja brezposelnosti je bila tako za mlade kot starejše skozi obdobje od 2007 do 2014, visoka. Kljub temu da posebnega trenda, ki bi prikazoval razmerje med starostnima skupinama, ni opaziti, je iz grafičnega prikaza razvidno, da se je stopnja registrirane brezposelnosti starejših po letu 2009 dvignila. Kriza je imela veliko učinkov, ki so se izkazali skozi slabšanje kazalnikov v

trga delovne sile. Povpraševanje po različnih slovenskih izdelkih in storitvah se je znatno zmanjšalo, kar je slovenske delodajalce potisnilo v sprejemanje drastičnih ukrepov in odpuščanje, saj se je njihova potreba po delovni sili zmanjšala (Ignjatovič in Trbanc 2009, 50).

Na tem mestu lahko situacijo bolje ponazorim s podatki o anketni stopnji brezposelnosti mladih, starih med 15 in 24 let ter starejših, starih med 55 in 64 let.

Graf 5.5: Stopnja brezposelnosti mlajših med 15 in 24 let ter starejših med 55 in 64 let v Sloveniji

Vir: Eurostat.

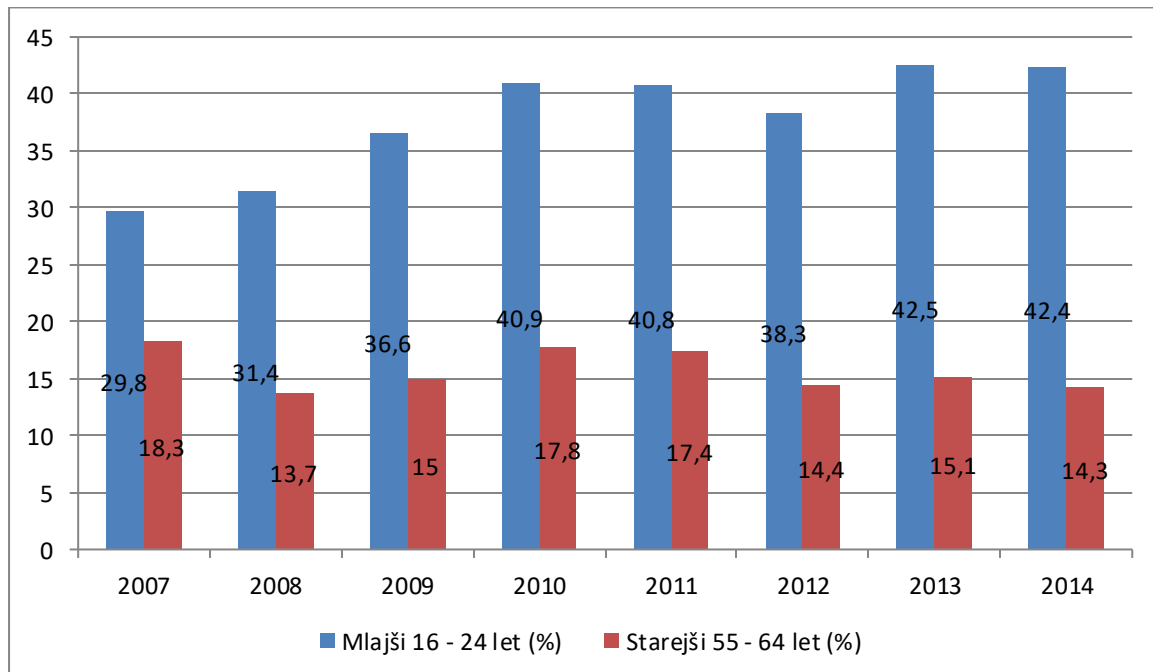
Ker v grafu obravnavam še manjši skupini, stari med 15 in 24 let ter 55 in 64 let, zaobjamem najbolj ranljive skupine na trgu dela, gledano s stališča starostnih skupin. V letu 2007 je bila stopnja brezposelnosti mladih nizka, znašala je 11,4 %. Narastla je že v letu 2008, trend se je nadaljeval vse do leta 2014, ko je stopnja brezposelnosti mladih znašala kar 23,9 %.

Od leta 2008 naprej je naraščala tudi stopnja brezposelnosti najstarejših, ki so še prisotni na trgu delovne sile. V letu 2008 je znašala 3,6 %, v letu 2013 pa 9,1 %. Seveda so razlike v stopnji brezposelnosti med mlajšimi in starejšimi nekoliko odvisne tudi od velikosti izbranih demografskih skupin in njihovega statusa – veliko starejših je pri teh letih že upokojenih ali delovno nesposobnih. Skupina starejših je tako precej manjša, vseeno pa nizka stopnja brezposelnosti med starejšimi nakazuje, da so vključeni v varnejše oblike zaposlitve.

5.4 Zaposlitve za skrajšan in določen čas

Fleksibilizacija trga dela je s seboj prinesla več oblik zaposlitev za skrajšan ali določen čas. V nadaljevanju si oglejmo gibanje deleža, ki med vsemi načini zaposlitev, predstavlja oblike dela za določen in skrajšani čas. Delež, ki ga prikazujem v tabeli, je predstavljen v razmerju do odstotka vseh zaposlitev. Na tem mestu bo skupino mladih predstavljal starostni razred oseb, starih med 16 in 24 let, saj podatkov, ki vključujejo tudi tiste, ki so stari med 25 in 30 let, ni mogoče najti. Tako bomo lahko predvideli, ali je kriza prinesla kakšne spremembe na tem področju.

Graf 5.6: Delež fleksibilnih oblik zaposlitev med mlajšimi in starejšimi v Sloveniji

Vir: Eurostat.

V letu 2007 so fleksibilne oblike zaposlitev med mlajšimi znašale 29,8 % vseh zaposlitev. Do leta 2010 se je delež nenehno večal, vse do 40,9 %. V letu 2011 je znašal 40,8 %, v nadaljnjih letih pa se je nekoliko zmanjšal. V 2013 je poskočil na 42,5 %. Pri starejših je ta delež občutno manjši. Svoj višek je dosegal v letu 2007, ko je znašal 18,3 %. V naslednjem letu je nekoliko padel, nato pa se v letu 2010 ponovno dvignil na 17,8 %. V letu 2011 je padel in tako znašal 17,4 %. V letu 2012 je padel na 14,4 %, v letu 2013 se dvignil na 15,1 %. Leto 2014 je prineslo ponoven padec na 14,3 %.

V grafičnem prikazu lahko opazimo, da so mlajši nedvomno veliko pogosteje zaposleni za določen čas oziroma s skrajšanim delovnim časom. Kljub temu da fleksibilne oblike zaposlovanja v Sloveniji prevladujejo ravno v starostnih skupinah od 15 do 24 let in od 55 do 64 let, so mlajši še vedno na prvem mestu. Med kriznim obdobjem se je delež mladih v fleksibilnih oblikah zaposlitve nenehno višal, takoj po nastopu krize v letih 2008 in 2009 se je zvišal tudi delež starejših, vključenih v tovrstne načine zaposlitve.

Fleksibilizacija trga delovne sile v Sloveniji je najbolj prizadela mlade, saj se ravno slednji soočajo s posebno obliko segmentacije, v katero so vključeni. Med manj varnimi oblikami zaposlitev v Sloveniji sicer izstopa zaposlitev za določen čas. Slednja predstavlja način prilagajanja trenutnim razmeram na trgu. Ker s podpisom pogodbe za nedoločen čas delavca varuje precej toga zakonodaja, se delodajalci raje odločajo za bolj prilagodljive oblike delovnih razmerij, ki jim omogočajo zmanjšanje stroškov ob odpovedi oziroma po preteku pogodbe (Južnik Rotar 2007). To je še posebej opazno v obdobju krize, ko se delodajalci soočajo z nenadno izgubo ali zmanjšanjem dela ter posledično, dobička. Gospodarska kriza je v Sloveniji močno povečala potrebo po delnih zaposlitvah. Skrajšanje delovnega časa je s subvencioniranjem podprla tudi država, saj je to eden izmed pogostih načinov za prilagajanje podjetja na padec povpraševanja (Kajzer in drugi 2013).

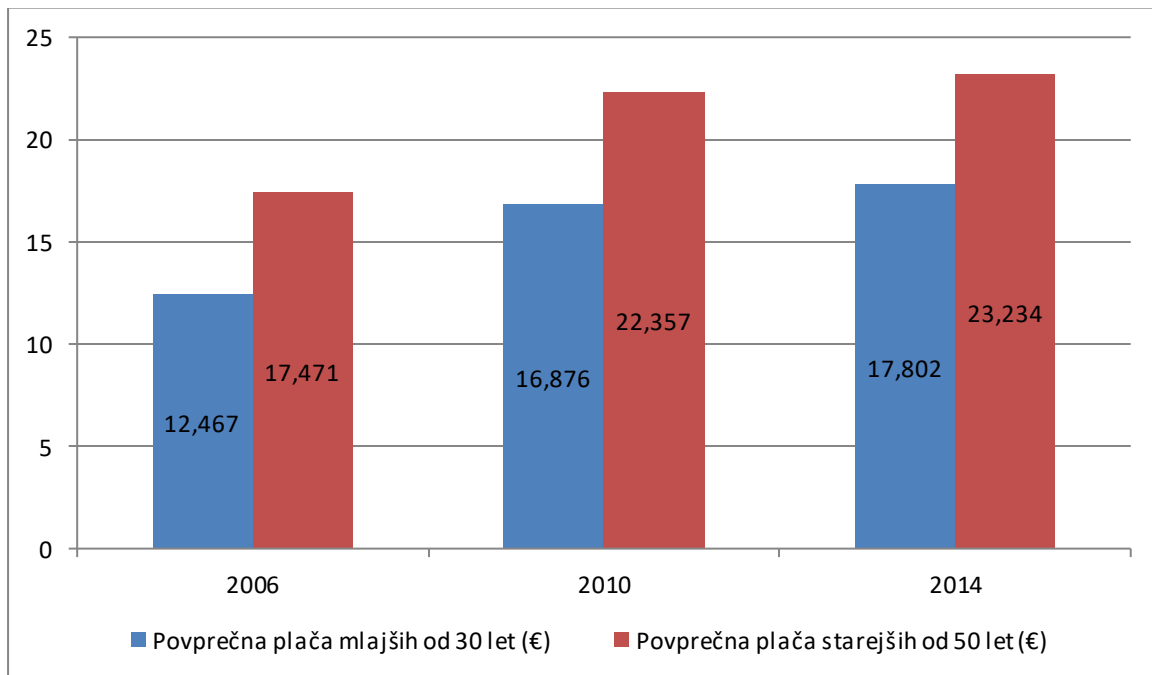
Segmentacija trga delovne sile se pojavlja iz več razlogov (večja delitev dela, specializacija, velike razdalje med kraji dela in bivanja, kulturne in ekonomske omejitve pri selitvi ljudi, institucionalne ureditve, ki ustvarjajo monopole določenih profesij itd.). Ravno zaradi pojava segmentacije se gospodarstvo težje prilagaja tehnološkimi in ekonomskimi ciklom, predvsem zaradi pomanjkanja mobilnosti delovne sile. Delodajalci tako ne morejo reagirati dovolj hitro, kar se kaže v strukturni brezposelnosti. Socialne posledice segmentacije so opazne skozi neenakopravnost položajev različnih socialnih skupin na trgu dela. Vstop na trg dela namreč ni omogočen vsem socialnim skupinam, pod enakimi pogoji. Socialne razlike med mladimi in starejšimi na trgu delovne sile tako nastajajo tudi na podlagi družbeno nesprejemljivih razlogov (Javna agencija za raziskovalno dejavnost Slovenije 2015).

Trendi, kot so naraščanje fleksibilnosti zaposlovanja, večanje prekarnih oblik dela in starostna segmentacija trga dela najbolj prizadenejo mlade, ki na trg delovne sile šele vstopajo (Ignjatovič 2002a).

5.5 Dohodek iz zaposlitve

Nedvomno lahko s pomočjo plačnih razlik ugotavljamo (v kombinaciji z ostalimi podatki), ali ima katera starostna skupina prednost pred drugo ter, ali je imela kriza kakšen učinek na višanje ali nižanje plač posameznih starostnih skupin oziroma plač znotraj ene same skupine.

Graf 5.7: Povprečna letna plača v evrih za mlajše in starejše v Sloveniji

Vir: Eurostat.

Graf prikazuje, da se je od leta 2006 dalje povprečna letna plača v evrih za mlajše od 30 let in starejše od 50 let, višala. Tako je povprečna letna plača za mlajše v letu 2006 znašala 12,467 evra, za starejše 17,471 evra. V letu 2014 se je povprečna letna plača za mlajše dvignila na 17,802 evra, za starejše na 23,234 evra.

Po podatkih Statističnega urada RS je povprečna plača za plačano uro v letu 2011 za osebe, stare od 20 do 29 let, znašala 6,54 evra. V letu 2014 je ta znesek znašal 6,40. Za osebe, stare med 50 in 59 je v letu 2011 povprečna bruto plača za plačano uro znašala 9,31 evra, v letu 2014 9,16 evra (SURS 2017a).

Iz podatkov opazimo precejšnjo dohodkovno razliko med omenjenima starostnima skupinama. Slednje je lahko posledica različnih dejavnikov, predvsem različen karierni položaj, kot je, na primer, večja udeležba v manj varnih oblikah zaposlitve. Na tem mestu se nam porodi

vprašanje, ali so varnejše zaposlitve tudi bolj plačane. Ukrepi na trgu delovne sile, ki jih je spodbudila ekonomska kriza, so sicer enako vplivali na obe skupini, kot je npr. višanje minimalne plače, saj sta se povprečna urna postavka in letna plača povišali za mlajše in starejše.

Ker so ob nastopu krize mladi tisti, ki se soočajo z manj varnimi oblikami zaposlitev, so postavljeni v manj ugoden položaj kot starejši. Mladi so v slabšem položaju predvsem, kadar gre za odpuščanje, pa tudi nižanje plač in dodatkov (Drobnič 2009, 252).

5.6 Stanovanje

Stopnja hude stanovanjske prikrajšanosti (angl. »severe housing deprivation rate«) je opredeljena kot delež ljudi, ki živijo v hudo prenaseljenem stanovanju, ki ima hkrati eno ali več pomanjkljivosti, kot so npr. streha, ki pušča, odsotnost notranjega stranišča, kadi ali tuša, temačnost itd. (Eurostat).

Na področju hude stanovanjske prikrajšanosti so podatki za različne starostne skupine v Sloveniji precej pomanjkljivi. Eurostatovi statistični podatki za leto 2007 kažejo, da je bilo v tem obdobju močno prikrajšanih 15,3 % mladih od 15 do 29 let. V letu 2008 je ta odstotek narastel na 20,9 % in v letu 2015 padel na 8,8 % (Eurostat). Podatki za starostno skupino, ki je stara od 55 do 64 let, niso prikazani, zato primerjava med starostnimi skupinami, ki jih obravnavam v delu, ni mogoča.

Podatki o stopnji hude stanovanjske prikrajšanosti kažejo, da je v letu 2008 delež mladih, ki je živel v pogojih hude stanovanjske prikrajšanosti v Sloveniji, narastel za več kot 5 %. V nadaljnjih letih je delež slednjih ponovno padel za 12 %. Da se je povišanje zgodilo v letu 2008, ko je nastopila kriza, lahko dejavnike za poslabšanje splošnih stanovanjskih razmer in stanovanjske stiske, pripišemo tudi dejavnikom globalne krize.

Na tem mestu lahko omenim tudi raziskovalne podatke Slovenskega statističnega urada. Pri opazovanju, katere starostne skupine najpogosteje bivajo v tržnih najemniških stanovanjih, izstopata dve kategoriji – stari od 25 do 29 let in od 30 do 34. Primerjava podatkov iz leta 2011 in 2015 prikazuje podobno situacijo (SURS 2013).

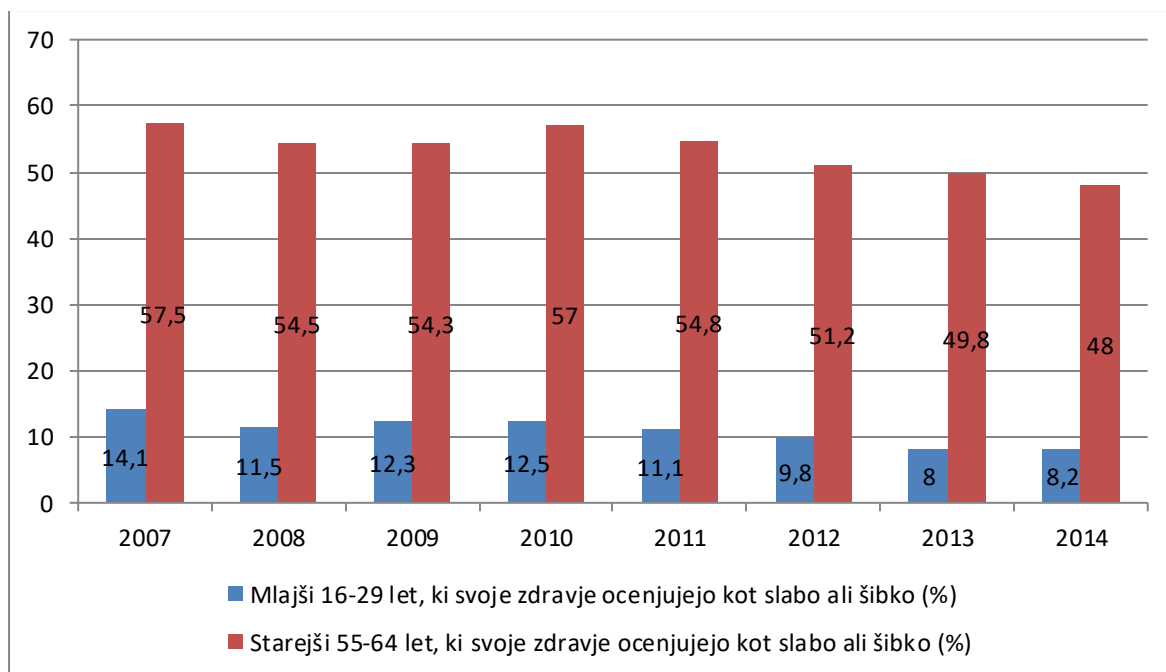
Da v najemniških stanovanjih najpogosteje bivajo ravno posamezniki, stari od 25 do 34 let, pojasnujem z misljo, da ravno pri teh letih ideja o osamosvojitvi in ustvarjanjem družine vstopi v ospredje. Pomanjkanje finančnih sredstev jim onemogoča nakup ali izgradnjo lastne nepremičnine, zato se odločijo za najem.

Navkljub veliki pomembnosti stanovanjske problematike na področju ugotavljanja in raziskovanja socialne izključenosti je podatkov o stanovanjskem primanjkljaju, stanju stanovanja in njegovi kakovosti ter primernosti za bivanje, zelo malo. O tem govorita Mandič in Filipovič (2005), ki izpostavljata, da je kljub veliki pomembnosti ugotavljanja stanovanjskih razlik med različnimi kulturami, podatkov o stanovanjskih razmerah še vedno zelo malo. Ob tem razložita, da je kvalitativni stanovanjski primanjkljaj težko spremljati, saj le-to zahteva drugačne in inovativne tehnike zbiranja podatkov.

5.7 Zdravje

Samo-ocenjeno zdravje (angl. »self-perceived health«) je kazalnik, ki izraža subjektivno oceno lastnega zdravstvenega stanja (Eurostat).

Graf 5.8: Samo-ocenjeno zdravje mlajših in starejših v Sloveniji

Vir: Eurostat.

Začnimo z opisom podatkov tega področja za posameznike, ki spadajo v starostno skupino med 16 in 29 let. Slednji so v vseh letih krize svoje zdravje redkeje označili z oznako slabo ali šibko. V letu 2007 je tako odgovorilo 14,1 %, v letu 2008 11,5 % mladih in v letu 2009 12,3 %, v letu 2010 12,5 %. V letu 2013 je tako le 8 % mladih svoje zdravje ocenilo kot slabo ali šibko, v 2014 pa 8,2 %.

Starejši, ki so stari od 55 do 64 let, so svoje zdravje v letih krize pogosteje označili kot slabo ali šibko. V letu 2007 je svoje zdravje kot slabo ali šibko opisalo 57,5 % starejših, v 2008 pa 54,5 %. Leta 2009 je ta znesek padel na 54,3 %, v letu 2010 pa narastel na 57 %. V naslednjih letih je postopoma padal. V letu 2014 je svoje zdravje kot slabo ali šibko opisalo 48 % starejših.

V letu 2010 se je samo-ocenjeno zdravje obeh starostnih skupin poslabšalo. Najbolj očiten padec v samo-oceni zdravja se je pripetil skupini starejših – ocena zdravja kot slabo ali šibko se je povečala za 2,7 %. V skupini mlajših se je odstotek, ki svoje zdravje ocenjujejo kot slabo ali šibko, povečal le za 0,2 %. Po letu 2010 se ocena zdravja obeh starostnih skupin ponovno začne izboljševati. V letu 2013 svoje zdravje kot slabo ali šibko opiše le še 8 % mladih in 49,8 % starejših. V letu 2014 je starejših, ki so svoje zdravje ocenili kot slabo ali šibko 48 %, odstotek mlajših je ponovno nekoliko višji – 8,2 %.

Poslabšanje v samo-oceni zdravja mlajših in starejših v letu 2010 je lahko rezultat različnih dejavnikov, med katere lahko vključimo tudi finančno in gospodarsko krizo. Višanje stopnje tveganja revščine in brezposelnosti med obema skupinama, povzroča nenehen stres ter strah pred tem, kaj bo prinesla prihodnost. Zaposlitvena in finančna negotovost sta breme, ki pusti posledice na posameznikovem zdravju. Sicer je nemogoče oceniti, v kolikšni meri je padec v samo-oceni zdravja izključno posledica krize, vendar predvidevamo, da je slednja terjala svoj dolg.

Kot pričakovano, starostna skupina starejših svoje zdravje pogosteje ocenjuje kot slabo ali šibko. Starejši se tako soočajo z več zdravstvenimi težavami, ki so v določeni meri pogojene tudi s staranjem in nezdravim življenjskim slogom.

Na slovenskem trgu dela so se razmere poslabšale – odpuščanje se je razširilo, odpira se le malo novih delovnih mest. Zaradi tega se je dvignila zaposlitvena negotovost, ki je v Sloveniji precej višja kot v povprečju drugih držav Evropske unije. Ravno povečanje negotovosti je vplivalo na to, da slovenski delavci pogosteje hodijo v službo, brez ozira na njihovo zdravstveno stanje. Če primerjamo povprečje Evropske unije s slovenskim povprečjem, ugotovimo, da je v Sloveniji več uslužbencev, ki v roku 12 mesecev niso koristili možnosti bolniškega dopusta. Skoraj polovica moških in 40 % žensk je v Sloveniji mnenja, da ima delo, ki ga opravljajo, slab vpliv na njihovo zdravje (Kanjuo Mrčela in Ignjatovič 2015).

6 SKLEP

Finančna in globalna kriza je imela veliko posledic na kakovost življenja in dela v Sloveniji ter drugje po Evropi. V diplomskem delu sem obravnavala področje socialne izključenosti, podrobneje, kako se je položaj starostnih skupin, starih od 15 do 29 let in od 55 do 64 let, med krizo spremenil. V posameznih primerih sem obravnavala starostni skupini od 15 do 24 let in od 50 let dalje. Izkazalo se je, da se je med obdobjem krize v Sloveniji spremenil tudi družbeni ter finančni položaj mlajših in starejših.

Kljub temu da je finančna globalna kriza svoje najbolj opazne učinke izrazila skozi področje zaposlovanja, je socialna izključenost večdimenzionalno področje raziskovanja. Zato je bilo potrebno poleg slednjega raziskati tudi druga področja. Na tem mestu lahko omenim področje stanovanja in zdravja. Primerljivi statistični podatki, ki prikazujejo realno stanje različnih starostnih skupin s področja stanovanja, so še vedno precej pomanjkljivi, zato sem se med raziskovanjem srečevala z različnimi omejitvami, kot je npr. pomanjkanje podatkov za izbrano starostno skupino starejših.

V diplomskem delu sem se posvetila predvsem primerjavi sprememb v položaju posameznih najbolj ranljivih starostnih skupin na trgu dela v Sloveniji med obdobjem krize. V svojo raziskavo sem vključila različne vidike socialne izključenosti, ki omogočajo primerjavo med izbranimi starostnima skupinama. Področje dohodka sem opazovala skozi stopnjo tveganja revščine in dohodka iz zaposlitve. Področje zaposlitve sem opazovala skozi stopnjo delovne aktivnosti, registrirane in anketne brezposelnosti in deleža fleksibilnih oblik zaposlitve. Stanovanjski vidik socialne izključenosti sem opazovala skozi stopnjo hude stanovanjske prikrajšanosti, zdravstveni vidik skozi indikator samo-ocenjenega zdravja. Izpustila sem področje izobraževanja in medosebnih odnosov in možnosti dostopa do finančnih in socialnih storitev, saj bi pri opazovanju slednjega morala izbrati drugačno vrsto zbiranja podatkov.

Spremembe v ravni socialne izključenosti mladih med krizo so bile zelo opazne. Stopnja tveganja revščine za mlajše je po začetku krize narastla, v letu 2014 tudi preseгла stopnjo tveganja revščine za starejše. Stopnja delovne aktivnosti je zanje med krizo pričela padati, brezposelnost pa, kot pričakovano, naraščati. Na področju manj varnih zaposlitev se število mladih v opazovanih letih povečuje. Leta 2014 je bila skoraj polovica mladih vključena v tovrstne oblike zaposlitve. Na področju dohodka iz zaposlitve sem med leti 2006 in 2014

opazila dvig urne postavke in povprečne letne plače. Iz leta 2006 na leto 2010 se je povprečna letna plača dvignila za okoli 4000 evrov, iz leta 2010 na leto 2014 pa le za 1000 evrov. Stopnja hude stanovanjske prikrajšanosti za mlade se je v letu 2008 dvignila, do leta 2015 ponovno padla, kar je posledica izboljšanja finančne situacije mladih. Zdravje posameznikov, starih med 16 in 29 let, se je od leta 2008 do leta 2010 slabšalo, kasneje pa ponovno izboljšalo.

Porast stopnje tveganja revščine za starejše v letu 2010 lahko povežemo z gospodarsko in finančno krizo, ki je podjetnike in delodajalce nepričakovano prisilila v sprejemanje bolj drastičnih ukrepov in strategij za zaščito poslovanja. Z leta 2008 na leto 2010 je stopnja delovne aktivnosti starejših nekoliko narastla. Do leta 2014 se je ustalila in tako kar precej preseгла stopnjo zaposlenosti mlajših. Informacija o registrirani brezposelnosti starejših od 50 let kaže na poslabšanje razmer na trgu delovne sile za starejše. Delež starejših, vključenih v fleksibilne oblike zaposlitev, je v letih 2010 in 2011 nekoliko narastel, nato ponovno padel na raven, podobno stanju pred krizo. Opazimo lahko, da je delež starejših, vključenih v manj varne oblike zaposlovanja, precej manjši kot delež mlajših, vendar se je med krizo vseeno nekoliko spreminjal. Povprečna plača starejših od 50 let (enako kot povprečna plača mlajših) je od leta 2006 neprestano naraščala. Od leta 2006 do leta 2010 je narastla za večji znesek, kot v obdobju od leta 2010 do leta 2014, kar je odvisno od finančne situacije, v kateri se je znašla Slovenija. Po podatku, da so mlajši pogosteje v najemniških stanovanjih, sklepam, da imajo starejši več možnosti za izgradnjo oziroma nakup lastnega bivališča. Z leta 2009 na 2010 se je samo-ocena zdravja starejših poslabšala, saj je odstotek starejših, ki svoje zdravje ocenjujejo kot slabo ali šibko, dosegel 57 %. Do 2014 je ponovno padel in nakazal, da se je z izboljšanjem zaposlitvenih razmer izboljšala tudi ocena zdravja.

Zaključimo lahko, da so spremembe v ravneh socialne izključenosti obeh skupin med krizo opazne. Stopnja tveganja revščine se je med kriznim obdobjem dvignila za obe starostni skupini. Tudi stopnja delovne aktivnosti je pri obeh skupinah padla – nekoliko slabše so jo na tem mestu odnesli mladi. Kljub temu da je stopnja brezposelnosti narastla tako za skupino starih med 15 in 24 let in 55 in 64 let, se mladi nahajajo v slabši poziciji, saj delež brezposelnosti med mladi močno presega delež brezposelnosti starejših. Enako je tudi na področju fleksibilnih oblik zaposlitev, kjer odstotek mladih močno presega odstotek starejših, vključenih v zaposlitve s skrajšanim delovnim časom ali za določen čas. Ocenjujem, da so starejši v boljšem finančnem položaju, saj njihova povprečna letna plača znaša več kot povprečna letna plača mladih. Na področju stanovanja, kljub pomanjkanju podatkov, opazimo, da imajo mlajši težave pri

osamosvajanju. Ker si lastnega stanovanja ne morejo privoščiti, so pogosteje v najemnem stanovanju. Na področju zdravja so v slabši poziciji starejši. Kljub temu da od leta 2010 samo-ocenjeno zdravje posameznih starostnih skupin narašča, se starejši soočajo z več zdravstvenimi težavami.

Ugotovila sem, da sta obe starostni skupini podvrženi mnogim dejavnikom tveganja, vseeno pa je skupina mlajših na nekoliko slabši poziciji, saj na trg dela šele vstopa. Na tem področju je še veliko tem, ki bi jih bilo smiselno preučiti, kot je npr. študentsko delo in njegovo nadomeščanje rednih zaposlitev za nižjo ceno. Med raziskovanjem sem naletela tudi na nekaj ovir, ki vključujejo pomanjkanje informacij o stopnji hude stanovanjske prikrajšanosti za starejše in različne omejitve s starostno sestavo skupin.

Uvodoma me je zanimal tudi morebitni nastanek medgeneracijskega konflikta. Raziskava Evropske komisije iz leta 2009, ki sem jo omenila v teoretičnem delu kaže, da kljub temu da se mladi s starejšimi težko uskladijo pri odločitvah o tem, kaj je najboljše za družbo, v veliki večini menijo, da starejši niso breme za družbo. Čeprav dandanes vprašanje medgeneracijske solidarnosti prihaja v ospredje, lahko v literaturi najdemo različne odgovore in mnenja avtorjev o dejanskem stanju.

Ramovš (2003) govori o možnosti vojne med generacijami, ki bi lahko porušila ravnovesje med njimi. Srednjo generacijo opozarja na to, kako pomembna je priprava na starost. V nasprotnem primeru se lahko pojavijo problemi na finančnem oziroma pokojninskem področju, saj bo številčnost starejše generacije povišalo njihovo politično moč. Tako bi lahko dobili moč, da denar razporedijo v pokojninski sklad in s tem oškodujejo druge. Na socialnem področju je pomembno oblikovanje novih mrež, ki bodo generacijam omogočale sožitje. Potrebne so izboljšave v pokojninskem sistemu.

Podatki, ki sem jih obravnavala v diplomskem delu prikazujejo, da so v Sloveniji na več področjih v slabšem položaju predvsem mladi. Slednji se soočajo z več težavami, povezanih z brezposelnostjo in stanovanjem. Ta podatek sicer nujno ne pomeni nastanka medgeneracijskega konflikta, vsekakor to ostaja tudi ena izmed možnosti – sploh, če med generacijami ne bo dobre komunikacije in sodelovanja.

Kljub temu da se razmerja med skupinami spreminjajo zaradi demografskega staranja in socialnih razmer, je v družbi še vedno mogoče najti veliko solidarnosti med generacijami. Slovenski pokojninski sistem je oblikovan solidarno, saj mlajši plačujejo prispevke starejšim, zanašajo se na dejstvo, da bodo njihovi otroci zanje počeli enako. Ta sistem sedaj še deluje, seveda pa je skoraj nemogoče zanesljivo vedeti, kakšno bo stanje v prihodnosti. Vseeno lahko danes starejši pomagajo mlajšim pri osamosvajanju. Mlajši lahko starejšim nudijo druge stvari, kot je oskrba in druženje. Primerjalne raziskave, o katerih poročajo Hlebec in drugi (2009, 9), potrjujejo, da je v južnoevropskih državah medgeneracijske solidarnosti sicer manj, a je slednja intenzivnejša. Raziskava, ki jo je izvedla Evropska komisija (2009) potrjuje, da mladi sicer menijo, da zaradi večanja deleža starejšega prebivalstva ne bodo imeli toliko službenih priložnosti, vseeno pa v veliki večini trdijo, da starejši ne predstavljajo bremena za družbo. Na ta način lahko še zmeraj opazimo veliko mero solidarnosti med starostnima skupinama. Slednjo je mogoče najti tudi v različnih medgeneracijskih centrih, centrih za socialno delo in ostalih zdravstvenih ali izobraževalnih institucijah po Sloveniji.

7 LITERATURA

1. Allen, Franklin in Elena Carletti. 2009. *The Global Financial Crisis. Causes and Consequences*. Dostopno prek: http://www.melbourneinstitute.com/downloads/conferences/mcKibbin_stoeckel_session_5.pdf (30. marec 2017).
2. Andersen, Torben. 2012. Forum: The Welfare State and the Great Recession. *Intereconomics* 47(4): 200–229.
3. Atkinson, Anthony in Eric Marlier. 2010. *Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context*. The department of economic and social affairs. New York: United nations.
4. Bengtson, Vern L., in Petrice S. Oyama. 2007. *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties*. New York: United Nations Headquarters.
5. Drobnič, Robert. 2009. *Slovenski trg dela danes in jutri. Kritičen pogled na trg dela in razvojne možnosti s primeri dobrih praks*. Ljubljana: Planet GV.
6. Eurostat. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/eurostat> (12. maj 2017).
7. Evropska komisija. 2008. *Uredba komisije (ES) št. 800/2008 z dne 6. avgusta 2008*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:214:0003:0047:sl:PDF> (28. marec 2017)
8. --- 2009a. *Intergenerational Solidarity, Analytical Report*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_269_en.pdf (12. april 2017).
9. --- 2009b. *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication15887_en.pdf (30. marec 2017).
10. --- 2010. *Inclusion of vulnerable groups*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/employment_social/2010againstopoverty/extranet/vulnerable_groups_en.pdf (28. marec 2017).
11. Ferfila, Bogomil. 2015. *Skandinavija – idealni model družbe, ekonomije in politike?* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Filipovič Hrast, Maša. 2011. Socialna izključenost starejših: Slovenija v primerjalni perspektivi. V *Blaginja pod pritiski demografskih sprememb*, ur. Srna Mandič in Maša Filipovič Hrast, 61–84. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
13. --- in Tatjana Rakar. 2015. *The Future of Slovenian Welfare State and Challenges to Solidarity*. Dostopno prek: https://blogs.kent.ac.uk/welfsoc/files/2015/05/Draft_Paper_FilipovicHrastRakar.pdf (11. julij 2017).

14. Hemerijck, Anton. 2017. *Changing Welfare States in Hard Times*. Dostopno prek: <http://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Seminars/2016-17-2nd-term-Seminars/Hemerijck-SeminarSyllabusS2017.pdf> (4. julij 2017).
15. Hlebec, Valentina. 2010. *The Post-Socialist Transition and Care for Older People in Slovenia*. Dostopno prek: <http://eng.newwelfare.org/2010/10/20/the-post-socialist-transition-and-care-for-older-people-in-slovenia-2/#.WO3t7EXyjIU> (12. april 2017).
16. ---, Maša Filipovič Hrast, Sonja Kump, Sabina Jelenc Krašovec, Majda Pahor in Barbara Domajnko. 2012. *Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
17. Ignjatovič, Miroljub. 2002a. *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
18. --- 2002b. Trg delovne sile v Sloveniji v devetdesetih letih 20. stoletja. V *Politika zaposlovanja*, ur. Ivan Svetlik, Jože Glazer, Alenka Kajzer in Martina Trbanc, 12–31. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
19. --- 2006. Položaj mladih na trgu delovne sile. *IB revija* 40(4): 66–69.
20. --- in Martina Trbanc. 2009. Zaposlovanje in brezposelnost mladih: aktivni, fleksibilni in prilagodljivi. V *Med otroštvom in odraslostjo: analiza položaja mladih v Sloveniji*, ur. Tatjana Rakar in Urban Boljka, 39–55. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
21. Javna agencija za raziskovalno dejavnost Slovenije. 2015. *Projekt Možnosti za desegmentacijo trga delovne sile*. Dostopno prek: https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/cpocv-doc/splosno_o_projektu.pdf?sfvrsn=0 (12. julij 2017).
22. Jerman, Janez. 2005. Stres pri strokovnih delavcih v vzgojnoizobraževalnih in prevzgojnih zavodih. *Socialna pedagogika* 9(4): 469–497.
23. Jickling, Mark. 2009. *Causes of the Financial Crisis*. Cornell University IRL School. Dostopno prek: http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1605&context=key_workplace (30. marec 2017).
24. Jobst, Andreas. 2008. *What is securitization?* *International Monetary Fund*. Dostopno prek: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2008/09/pdf/basics.pdf> (30. marec 2017).
25. Južnik Rotar, Laura. 2007. Razširjenost fleksibilnih oblik zaposlovanja. *IB revija* 41(3–4): 91–101.
26. Kanjuo Mrčela, Aleksandra in Miroljub Ignjatovič. Od prožnosti do prekarnosti dela: stopnjevanje negativnih sprememb na začetku 21. stoletja. *Teorija in praksa* 52(3): 350–381.

27. Kavčič, Matic. 2011. Vsakdanja tveganja starejših ljudi: Obravnava koncepta in življenjskih situacij starejših. V *Blaginja pod pritiski demografskih sprememb*, ur. Srna Mandič in Maša Filipovič Hrast, 161–204. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
28. Kazepov, Yuri. 2008. The Subsidiarization of Social Policies: Actors, Processes and Impacts. *European Societies*, 10 (2): 247–273.
29. Kolarič, Zinka. 2009. Third Sector Organizations in the Changing Welfare Systems of Central and Eastern European Countries. *Teorija in praksa* 46(3): 224–236.
30. ---, Andreja Črnak Meglič, Maja Vojinovič. 2002. *Zasebne neprofitno-volonterske organizacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
31. Kopač Mrak, Anja. 2004. *Aktivacija – obrat v socialni politiki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
32. Kramberger, Anton in Samo Pavlin. 2007. *Zaposljivost v Sloveniji – analiza prehoda iz šol v zaposlitev: stanje, napovedi, primerjave*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
33. Leoni, Thomas. 2015. *Welfare State Adjustment to New Social Risks in the Post-Crisis Scenario. A Review with Focus on the Social Investment Perspective*. Dostopno prek: http://www.wifo.ac.at/jart/prj3/wifo/resources/person_dokument/person_dokument.jart?publikationsid=57899&mime_type=application/pdf (4. julij 2017).
34. Lipovec Čebren, Uršula, Marjeta Keršič Svetel, Sara Pistotnik, Špela Fistrič in Ajda Jelenc. 2015. Zdravstveno marginalizirane skupine: prepreke, ovire, nepremostljivi zidovi do zdravja. V *Zaključki ocene potreb uporabnikov in izvajalcev preventivnih programov za odrasle*, ur. Jerneja Farkaš Lainščak, Tatjana Buzeti in Jožica Maučec Zakotnik, 25–54. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.
35. Madanipour Ali, Goran Cars in Judith Allen. 1998. *Social Exclusion in European Cities: Processes, Experiences and Responses*. England: Jessica Kingsley Publisher Ltd.
36. Mandič, Srna. in Maša Filipovič Hrast. 2005. Stanovanjski primanjkljaj v Sloveniji: Problem, ki ga ni? *Teorija in praksa* 42(4–6): 704–718.
37. --- in Maša Filipovič Hrast. 2011. Blaginja v starajoči se družbi: analitična izhodišča. V *Blaginja pod pritiski demografskih sprememb*, ur. Srna Mandič in Maša Filipovič Hrast, 7–25. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
38. McKibbin, J. Warwick. in Andrew Stoeckel. 2009. *The Global Financial Crisis: Causes and Consequences*. Dostopno prek: http://www.melbourneinstitute.com/downloads/conferences/mcKibbin_stoeckel_session_5.pdf (30. marec 2017).

39. Mesojedec, Tadeja, Petra Pucelj Lukan, Nina Milenković Kikelj, Irena Mrak Merhar in Ana Grbec. 2014. *Mladi in socialna vključenost*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino.
40. Moore, Stephen. 1997. *Sociologija – ključni pojmi in dejstva*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče Slovenija.
41. Nolan, Brian in Christopher T. Whelan. 2010. *Using Non-Monetary Deprivation Indicators to Analyse Poverty and Social Exclusion: Lessons from Europe?* Dostopno prek: http://umdcipe.org/conferences/oecdumd/conf_papers/Papers/Using_Non-Monetary_Deprivation_Indicators_to_Analyse_Poverty_and_Social_Exclusion.pdf (9. junij 2017).
42. Organization for Economic Cooperation and Development. 2013. *OECD Economic Surveys: Slovenia 2013*. Dostopno prek: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-slovenia-2013_eco_surveys-svn-2013-en#.WOziDEXyjIU#page5 (11. april 2017).
43. --- 2015a. *OECD Economic Surveys: Slovenia 2015*. Dostopno prek: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-slovenia-2015_eco_surveys-svn-2015-en#.WOznWUWLTIU (11. april 2017).
44. --- 2015b. *Slovenija: Učinki strukturnih reform na gospodarsko rast*. Dostopno prek: <https://www.oecd.org/slovenia/slovenia-growth-effects-of-structural-reform-SLO.pdf> (12. april 2017).
45. Otto, Adeline in Peter Taylor Gooby. 2014. *A Comparative Cross-National Analysis of Policy Innovation Related to Inclusiveness and Resilience of Labour Markets in Europe*. Dostopno prek: www.researchgate.net/publication/312951428_A_comparative_crossnational_analysis_of_policy_innovation_related_to_inclusiveness_and_resilience_of_labour_markets_in_Europe (20. avgust 2017).
46. Rakar, Tatjana in Andreja Črnak Meglič. 2010. *Raziskava indeks civilne družbe: Odnos med organizacijami civilne družbe in državo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo
47. Ramovš, Jože. 2003. *Kakovostna starost: Socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
48. Room, Graham J. 1993. *Anti – Poverty Action – Research in Europe*. Bristol: SAUS.
49. --- 1999. Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalization. *International Journal of Social Welfare* 8(3): 166–176.

50. Sastry, Tamma Suryanarayana. 2012. *Human Rights of Vulnerable & Disadvantaged Groups*. Maharashtra: University of Pune.
51. Scutella, Rosana, Roger Wilkins in Michael Horn. 2009. *Measuring Poverty and Social Exclusion in Australia: A Proposed Multidimensional Framework for Identifying Socio-Economic Disadvantage*. Melbourne: Institute of applied economic and social research.
52. Silver, Hilary. 1994. *Social Exclusion and Social Solidarity: Three paradigms*. Dostopno prek: http://staging.ilo.org/public/libdoc/ilo/1994/94B09_187_engl.pdf (23. marec 2017).
53. Statistični urad Republike Slovenije. 2013. *Ljudje, družine, stanovanje*. Dostopno prek: http://www.zdus-zveza.si/docs/SVETOVALNICA-BIVANJE/Ljudje_druzine_stanovanje_2011.pdf (27. junij 2017).
54. --- 2017. *Tabela: Povprečna bruto plača za plačano uro za oktober (po Raziskovanju o strukturi plače) po spolu in starostnih razredih zaposlenih, Slovenija, večletno*. Dostopno prek: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp> (27. junij 2017).
55. Svetlik, Ivan, Jože Glazer, Alenka Kajzer in Martina Trbanc. 2002. *Politika zaposlovanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
56. Šadl, Zdenka in Valentina Hlebec. 2011. *Stiki med mladimi in starimi ljudmi ter neformalna skrb za stare ljudi v Evropi*. V *Blaginja pod pritiski demografskih sprememb*, ur. Srna Mladič in Maša Filipovič Hrast, 107–137. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
57. Taylor, B. John. 2009. *The Financial Crisis and the Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
58. Townsend Peter. 1979. *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
59. Trbanc, Martina. 1992. Različni socio-blaginjski sistemi in trendi v socialnih politikah. *Družboslovne razprave* IX(14): 94–114.
60. Trbanc, Martina. 1996. Social Exclusion: The Concept and Data Indicating Exclusion in Slovenia. *Družboslovne razprave* XII(22–23): 99–108.
61. ---, Ružica Boskić, Barbara Kopal in Liljana Rihter. 2003. *Socialna in ekonomska vključenost ranljivih skupin v Sloveniji – možni ukrepi za dvig zaposljivosti najbolj ranljivih kategorij težje zaposljivih in neaktivnih oseb*. Raziskovalno poročilo. Dostopno prek: http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/raziskava_vkljucevanje2.pdf (28. marec 2017)
62. ---, Andreja Črnak Meglič, Polona Dremelj, Simona Smolej Jež, Tamara Narat, Nadja Kovač in Barbara Kopal Tomc. 2014. *Socialni položaj v Sloveniji 2013–2014, končno poročilo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

63. Ule, Mirjana. 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
64. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. 2013a. *Spremembe stanja in reforme na trgu dela v obdobju krize*. Dostopno prek: www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/izivi/2013/trgdela.pdf (12. avgust 2017).
65. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. 2013b. *Poročilo o razvoju 2013*. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2013/POR_2013s.pdf (7. julij 2017).
66. Votinius, Jenny Julén in Mia Rönnmar. 2017. Intergenerational Aspects of Elder Law: Conflict, Solidarity – or Ambivalence. V *Elder Law: Evolving European Perspectives*, ur. Ann Numhauser Henning, 132–150. United Kingdom: Edward Elgar Publishing Limited.
67. *Zakon o urejanju trga dela (ZUTD)*. 2010. Ur. l. RS 80/2010. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/100223> (12. april 2017).
68. *Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje*. Dostopno prek: <https://www.ess.gov.si> (12. avgust 2017).
69. --- 2010. *Dolgotrajno brezposelne osebe na ZRZS*. Dostopno prek: https://www.ess.gov.si/_files/2251/Analiza_DBO.pdf (5. april 2017).
70. --- 2013. *Letno poročilo*. Dostopno prek: https://www.ess.gov.si/_files/6063/letno_porocilo_2013.pdf (12. julij 2017).
71. --- 2015. *Letno poročilo*. Dostopno prek: https://www.ess.gov.si/_files/8853/Letno_porocilo_ZRSZ_2015.pdf (12. julij 2017).